

Interview met Marleen Boerjan
Mei zwermtijd

Kastanje
Proefcursus over selectie

Wettelijke toelating van middelen
12 juli Open Imkerdag

*bijen*houden

3e jaargang
2009/05, mei

Nederlandse BijenhoudersVereniging

'Van de redactie'

Dracht

Als het lentegroen me in de ogen spat en ik bijen zie binnenvliegen met stuifmeelklompjes in alle denkbare kleuren geel, dan bekijk ik de drachtsituatie even zonnig als het weer op dat ogenblik. Maar loop ik vervolgens op een bewolkte dag een slecht uitgewinterd volk na dat in de buurt van een door manegepony's kaalgevreten weiland staat, dan ben ik meer geneigd de doemdenkers gelijk te geven: "de dracht in Nederland is niet meer wat hij geweest is". De vele leraren en sprekers die hun kennis met jou, geïnteresseerde imker, willen delen, blijken het niet eens. De een waarschuwt voor stuifmeeltekorten, uit oogpunt van hoeveelheid, kwaliteit dan wel continuïteit. De ander wijst op geweldige vooruitgang in bierbeheer en stedelijk groenbeleid, dus een verslechterde bijenweide kán geen oorzaak zijn van een kwijnende bijenhouderij. Maar zowel ons eigen NBV-Deltaplan als het Visierapport van bijen@wur dringen met klem aan op drachtverbetering. Hoe zit het nu?

Het is een goede zaak dat de NBV nu ook een commissie Biotoopverbetering heeft, die zich speciaal met dracht gaat bezighouden, al doet de naam verder reikende ambities vermoeden. Hopelijk maakt deze nieuwe commissie een einde aan mijn onzekerheid op dit terrein. Ik hoop dat zij in het blad Bijenhouden snel van zich gaat laten horen.

Tineke Brascamp

Inhoud

Interview <i>Ton Thissen</i>	3
"Uit verantwoordelijkheidsgevoel"	
Imkerervaringen <i>Frans Gielen</i>	5
Beginnersrubriek <i>Astrid Schoots</i>	6
Mei: toptijd, zwermtijd	
Bijenplant belicht <i>Hennie Oude Essink</i>	8
Kastanje	
Biologie <i>Henk van der Scheer</i>	10
Honingbij exoot of inheems in het Verenigd Koninkrijk?	
Onderwijs <i>Jan Dommerholt</i>	11
Proefcursus over selectie bij de honingbij	
De wet <i>Henk van der Scheer</i>	12
Verschil in toelating	
Internationaal <i>Rob Plomp</i>	14
Werkgroep Internationaal NBV pakt vragen op	
Boekbespreking	15
Plantenvademecum van Koster	
Bijen@wur <i>Tjeerd Blacquière</i>	15
AVB-vervoersverboden	
Koninginnenteelt	15
Overlarfdagen	
Imkerforum <i>Bart de Coo</i>	16
Met of zonder handschoenen?	
Uit de imkergemeenschap <i>Wim Oerlemans</i>	17
Interregionale Open Imkerdag	
Maandpraatje <i>Mari van Iersel</i>	18
Opletten geblazen!	
Het weer in mei <i>Ko Zoet</i>	19
Beleid <i>Kees van Heemert</i>	20
De bijenhouderij heeft een sociaal plan nodig	
Onderwijs	21
Cursus honingkeurmeester	
NBV Verenigingsnieuws	22
Herdruk PR-nummer Bijenhouden	
Cursussen, Familieberichten, Vraag en aanbod	22
Foto van de Maand <i>Martin Nuver</i>	22
Agenda	24

Colofon

Bijenhouden, maandblad voor bijenhouders

Jaargang 3, nummer 5, mei 2009 ISSN 0926-3357. Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (in juli en augustus verschijnt één nummer) in een oplage van 6.300 ex.

Hoofdredacteur

Tineke Brascamp-van der Lee

Redactie

Peter Elshout, Kees van Heemert, M.J. van Iersel, Henk van der Scheer, Astrid Schoots

Vaste medewerkers

Marleen Boerjan, F. Gielen, Nienke de Jong, T.M.G. Peeters, H. Oude Essink, T. Thissen, K. Zoet

Redactie & administratie

Marga Canters (secretaris), PB 90, 6720 AB Bennekom, t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80 e redactie@bijenhouders.nl bankrekening 53.90.42.897 ABN-AMRO, t.n.v. Bijenhouden.

Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag bij de redactie
Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod' € 10 per 20 woorden, elk extra woord € 0,25. Betaling bij opgave.

Alle in **Bijenhouden** gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren. (De recentste versie van het Groene Boekje wordt aangehouden).
Overname van artikelen en illustraties alleen met voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.
Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk acht weken vóór de datum van verschijning aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur via e-mail insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's (indien digitaal tenminste 300 dpi op te gebruiken formaat). Afdelingen die een cursus organiseren wordt verzocht hierover beknopte informatie aan de redactiesecretaris te sturen.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Offset Service, Valkenswaard

Omslagfoto Bijenteeltleraren A in opleiding.

Dick van Leeuwen

Jaarkleuren

De jaarkleuren zijn als volgt. De jaren eindigend op
0/5: blauw | 1/6: wit | 2/7: geel | 3/8: rood | 4/9: groen

Interview

In gesprek met Marleen Boerjan, scheidend hoofdredacteur Bijenhouden

“Uit verantwoordelijkheidsgevoel”

Ton Thissen

Wanneer een imker zich meer dan 20 jaar verdienstelijk heeft gemaakt voor zijn/haar vereniging, verdient dat op zijn minst een interview in ons maandblad. En dat kan dan het best gebeuren op het moment dat de taak volbracht is, het stokje wordt doorgegeven. Sinds 1987 is Marleen Boerjan betrokken bij het Maandschrift voor de Bijenteelt, zoals het Groentje officieel genoemd werd, vanaf 1992 bij Bijen en sinds 2007 bij Bijenhouden, zoals ons huidige maandblad heet na de fusie van drie van de vijf landelijke bonden. Tot april 1999 fungeerde zij als redacteur, daarna als hoofdredacteur, vanaf 1 januari 2009 als medewerker en adviseur van haar opvolgster Tineke Brascamp. Inmiddels heeft de officiële wisseling van de wacht zijn beslag gekregen in de Algemene Ledenvergadering van de NBV op 18 april j.l.

Wie haar CV doorneemt krijgt de indruk hier met een uitgesproken bèta te maken te hebben, een talent op de gebieden van wis- en natuurkunde, van scheikunde en biologie. De zogenaamde cum laude's in haar CV liegen er niet om. Afkomstig uit Zeeuws-Vlaanderen wilde ze na de lagere school dan ook niets weten van de MMS of HBS-A. Het was en werd van meet af aan HBS-B in Oostburg en daarna B-opleidingen en studies in Brugge en Wageningen. Toch moet er ook iets van een alfa in haar gestoken hebben, getuige haar belangstelling voor muziek, theater en literatuur. Uit eigen ervaring weet ik dat de Mei van Gorter haar in hoge mate kan boeien, terwijl ze haar meer Vlaamse dan Zeeuwse moedertaal niet vergeten kan. In deze belangstellingssfeer zal dan ook de oorsprong van haar bekwaamheid op journalistiek gebied gezocht moeten worden, die haar in staat stelde haar kennis via taal op lezers en toehoorders over te brengen. Maar dan wel altijd via de kortste weg. We laten haar zelf aan het woord.

Joop Beetsma

“Van Joop Beetsma – wetenschappelijk medewerker Entomologie in Wageningen – heb ik op dit terrein veel geleerd. Hij was mijn docent en mentor in het redactievak. Toen hij in 1987 hoofdredacteur van het Groentje werd, was ik student bij hem en zo ben ik via hem betrokken geraakt bij het Maandschrift voor de Bijenteelt. Beetsma was een autoriteit op bijengebied maar wist ook het naadje van de kous waar het de imkers, hun praktijk en hun mentaliteit betrof. De grenzen tussen de vijf toen nog verschillende imkerorganisaties wilde hij het liefst zo snel mogelijk doorbreken. Dat is hem wat het maandblad betreft ook grotendeels gelukt. In 1992 ontstond Bijen, een maandblad voor de imkers van vier bonden.

Ook op een andere manier bleek zijn hekel aan grenzen. Het was soms lastig een goede balans te vinden tussen de wat meer wetenschappelijk getinte artikelen die in het blad verschenen en

foto Roel ten Klei

Ik heb dan ook vaak en veel geschraapt in de binnengekomen kopij, meestal tot ongenoegen van de auteur

de informatie over de praktijk van het bijenhouden. Iedere imker moest zoveel mogelijk geïnformeerd worden, niet alleen over verenigingsactiviteiten maar ook over nieuwe wetenschappelijke kennis, was zijn stelling. Leesbaarheid stond bij hem dus voorop. Tot vlak voor het tijdstip van de druk zwaaide hij dan ook danig met het rode potlood. Ik heb daar wel het een en ander in positieve zin aan overgehouden. Kort en helder formuleren is mijn motto. Ook ik heb vaak en veel geschraapt in de binnengekomen kopij, dit meestal tot ongenoegen van de auteur. Waar sprake is van ingewikkelde formuleringen omdat het onderwerp nou eenmaal gecompliceerd is, moeten illustraties in de vorm van foto's, tekeningen, overzichten, statistieken e.d. voor het nodige begrip zorgen. Met de mogelijkheden die we qua lay-out sinds 2007 hebben gekregen voor het maken van het vernieuwde maandblad ben ik dan ook best tevreden. Zoals Joop Beetsma destijds de overgang van het Groentje naar Bijen als een mijlpaal beleefd heeft, zo heeft het mij een groot genoegen gedaan de overgang van Bijen naar Bijenhouden de afgelopen twee jaar te mogen en kunnen coachen”.

De toekomst van de Nederlandse imkerij

Aan iemand die het overzicht heeft over de Nederlandse imkerij gedurende de afgelopen 20 jaar, mag je wel vragen wat

Marleen Boerjan

Geboren te Oostburg 1951

Middelbare school te Oostburg

Studies: Klinische chemie te Brugge en Moleculaire wetenschappen te Wageningen

Vakgebieden: embryologie (promotie 1989), virologie, in vitro fertilisatie en embryologie & broedtechnologie (werkkringen in respectievelijk Wageningen, Lelystad en Zeddam)

foto Hans van der Post

Marleen ontvangt van Aat Rietveld het Erekorfje tijdens haar afscheidsreceptie

haar vermoeden is omtrent de toekomst van de bijenhouderij in Nederland. Marleen: “Op dit moment is er natuurlijk van alles aan de hand. Aan de ene kant de bijensterfte en onze tot nu toe min of meer machteloze reacties daarop. Aan de andere kant de hernieuwde contacten met LNV, waarin het zgn. Deltaplan hopelijk een richtsnoer voor de komende communicatie en het daaruit voortvloeiend beleid gaat vormen. Wat het laatste betreft: nu de NBV 90% van de georganiseerde imkers met zo'n 50.000 bijenvolken vertegenwoordigt, is het een goede zaak dat op initiatief van onze huidige voorzitter het contact met LNV nieuw leven is ingeblazen. Het Deltaplan ziet er goed uit (onderzoek, opleiding, voorlichting en drachtverbetering) maar de bottleneck, het knelpunt, de crux zit hem natuurlijk in het feit dat de Nederlandse imkerij voornamelijk uit hobby-imkers bestaat. Deze groep is te onstabiel en daardoor te zwak om het commercieel belang van de honingbij voor de bestuiving van de cultuur- en natuurgewassen volledig te behartigen. Ik wil daarmee de huidige imkerpopulatie niet onderschatten of onderwaarderen. Daarvoor zijn de hobby-imkers mij na al die jaren veel te lief. Ikzelf maak er deel van uit en naar ik hoop nog vele jaren. Het probleem is dat genoemd Deltaplan eigenlijk vijftien jaar te laat komt. Toentertijd was er nog sprake van een flink aantal grote imkers binnen de verschillende organisaties. Mijn eerste imkervereniging bv. telde 75 leden, waarvan de helft 20 tot 50 volken had. Die waren dus min of meer professioneel bezig en sleepten ons hobby-imkers in hun kielzog mee. De bijenweide was toen nog niet zo arm als nu: de polder met haar koolzaadvelden was er nog, de distel, de braam en nog veel van wat er nu verdwenen is. Er was vooral ook veel praktische kennis en ervaring op hoog niveau.”

Professionele bijenhouderij

“Als ik het Deltaplan lees, denk ik: de NBV zou een professionele bijenhouderij moeten starten en als het even kan op diverse plaatsen in Nederland. Want als we zeggen, dat we nu over te weinig bijenvolken beschikken om de commerciële taken van de honingbij uit te voeren, dan reddend wij dat niet met onze hobby-imkers, hoe gemotiveerd, onderlegd en bedreven ze ook zijn. Daar verhelpt dat miljoen per jaar van de overheid niets aan. Er moet voor de imker sprake zijn van een commercieel belang, wil

dat geld effect sorteren. Zie bv. de schapenhouderij: voor een deel professioneel en voor een deel hobby. Als het over financiële ondersteuning door de overheid gaat, zal de verantwoordelijke beleidsambtenaar op het ministerie van LNV zich eerder op de professionele schapenhouder richten dan op de liefhebber die er ook kan, mag en moet zijn. Hetzelfde geldt, dunkt me, voor de bijenhouderij. De professionele akkerbouwer, veeteler, pluimveehouder, schapen- of geitenhouder etc. is vandaag de dag bovendien niet zelden op HBO-niveau geschoold en dat geldt ook voor veel (hobby)imkers. Er is dus geen enkele belemmering om ook een deel van de Nederlandse imkerij weer te professionaliseren, al zullen de inkomsten vooral uit de bestuiving van groenten en fruit moeten komen en die markt is misschien wel te klein. Ik ben zeer benieuwd naar de toekomstige ontwikkelingen”.

“Sans rancune”

Als ‘Director Research and Development met betrekking tot de Embryologie en de broedtechnologie’ bij Pas Reform Hatchery Technologies B.V. te Zeddam heeft ze sinds 2000 een drukke baan die haar geregeld naar het buitenland voert. Niet zelden moest zij dan ook in het weekend in de weer met haar bijenblad. Als mederedacteur had ik daar veel bewondering voor en ik vroeg mij wel eens af hoe ze dat allemaal klaarspeelde. Wel had ik een vermoeden: waar ik en ook mederedacteurs nogal eens een verlamme last ondervonden van min of meer autoritaire bestuursleden, betweterige onderzoekers of gewoon eigenwijze verenigingsleden, wist zij in dit soort omstandigheden geheel neutraal te blijven. Ze kon gemakkelijk en snel begrijpen waarom men zo was en zo deed, en ging gewoon over tot de orde van de dag. Marleen: “Nou ja ... van wie ik het heb weet ik niet, maar rancune is mij altijd vreemd geweest. Ik heb al moeite genoeg met mijn in hoge mate ontwikkeld verantwoordelijkheidsgevoel. Rancune kan ik er echt niet bij hebben. Het werd mij ook wel eens verweten dat ik niet terugslag. Ik had en heb meer de neiging – als er dan toch geslagen moet worden – vooruit te slaan, iets te bereiken. Misschien dat het daarin zit”.

Complimenten

Op de vraag of we iets vergeten hebben te vragen of te zeggen, wil Marleen nog kwijt het een goede ontwikkeling te vinden dat het hoofdbestuur van de NBV kennelijk meer aandacht gaat geven aan wat wel voor het gemak het voetvolk van de vereniging genoemd wordt. “Ik doel hier op de leden die de verschillende commissies bevolken, de vrijwilligers die de studiedagen organiseren, markten houden, open dagen opzetten en verzorgen etc. En dat zonder belang en vaak ook zonder middelen. Ook de redactie van Bijenhouden, die graag onafhankelijk wil blijven opereren voor zover dat voor een verenigingsblad mogelijk is, wil zich toch kunnen koesteren in de bemoedigende sympathie van het bestuur”.

Op 18 april jl. is na de ALV afscheid genomen van Marleen Boerjan, de hoofdredacteur die het vermogen bezat gedurende vele jaren een algemeen gewaardeerd maandblad voor imkers te maken met medewerking van redactieleden die onder haar hoede en leiding een hecht en kameraadschappelijk team vormden. Ik weet zeker dat ik namens jouw hele redactie spreek, Marleen, als ik je daarvoor van harte bedank.

Imkerervaringen

Frans Gielen

Jaap Smit

Het weer in Zuid-Limburg in de eerste drie maanden van 2008 en 2009

Het voorjaar van 2008 was laat, vergeleken met een flink aantal voorgaande jaren, maar de eerste drie maanden van 2009 doen vermoeden dat de natuur en de ontwikkeling van de bijen nog 1 tot 2 weken later is. Ik heb alle gegevens die ik kon vinden in mijn agenda, kastkaarten en de meetgegevens van mijn weerstation, eens naast elkaar gelegd en daarin vallen grote verschillen op. In de eerste drie maanden van 2008 konden de bijen minstens 1 uur vliegen op 49 dagen (januari 13; februari 19; en maart 17). In 2009 was dat aantal dagen 26 (januari 2; februari 2; en maart 22). In 2008 haalden de bijen al volop stuifmeel op 26 januari, terwijl ik het eerste stuifmeel in 2009 pas 1 maart zag binnenkomen. De perenboom voor mijn huis bloeide op 23 maart 2008 volop, terwijl diezelfde boom vandaag 9 april 2009 pas zijn eerste bloemen schuchter heeft geopend. In 2008 begonnen de kersenbomen rond 6 april in bloei te komen (zie foto) en ik ben 10 april met vier kasten naar de kersen en pruimen gereisd. De kersen- en pruimenbloemknoppen zijn in de eerste week van april '09 snel verder uitgelopen, maar ik betwijfel of er binnen een week vanaf de dag dat ik dit schrijf (9 april 2009) al gereisd kan worden naar de kersen en pruimen. Op 14 april toegevoegd: Maar na twee dagen temperaturen van 20-25 graden op 10 en 11 april staan mijn volken sinds zondagavond 12 april in een kersenboomgaard. Als je goed naar de kersenbloesem kijkt dan lijken dit jaar bijna alle bloemknoppen tegelijk te zijn opengegaan. Zoals het er nu naar uit ziet moeten we ons dit jaar voorbereiden op een gecomprimeerde bloeiperiode voor fruit en koolzaad. Als je honing wilt oogsten moeten

de volken nu versterkt en zo nodig samengevoegd worden.

De eerste volledige voorjaarsinspectie

Omdat ik zag dat er nog al wat dode bijen op de gazon bodem lagen, en omdat dat de telling van gevallen varroamijten kan beïnvloeden, heb ik dit jaar op 2 februari alle bodems schoongemaakt. Ik had daarbij hulp van mijn zoon en daarom was het mogelijk de bijenkast in zijn geheel van de bodem te tillen en snel de bodem schoon te maken zonder de bijen te veel te verstoren. Afgaand op het condenswater op de bodems hadden alle volken toen al broed. Pas op 4 april 2009 heb ik de eerste volledige voorjaarsinspectie uitgevoerd. Tot mijn opluchting zagen mijn overgebleven zes volken er goed uit. Slechts één volk viel met slechts vijf ramen met broed een beetje uit de toon. De andere vijf volken hadden 7, 7, 9, 14 en 16 ramen met broed. De twee grootste volken hadden dit broed al verdeeld over drie broedbak-

ken. Ik vond in het grootste volk al een aantal speeldopjes!

Ik schreef u al eerder dat twee van mijn volken 'verdwenen' in deze winterperiode. Ik nam dat respectievelijk waar in de eerste week van november 2008 en op 11 januari 2009. Deze twee verdwenen volken stonden beide in twee verschillende bijenstallen, beide samen met nog een volk. Dus twee volken per stal. Opvallend is nu dat de volken die in leven bleven in deze twee stallen juist de hele grote volken met veel broed zijn. Omdat ik nog nooit ergens gelezen heb hoe onze volken 'verdwijnen' vraag ik mij af of de bijen van die verdwenen volken echt uitgevlogen zijn en buiten de kast zijn dood gegaan. Het zou ook kunnen zijn dat ze bij de burens zijn ingetrokken. Dat laatste zou kunnen verklaren waarom de twee overgebleven volken in die twee bijenstallen nu zo sterk zijn.

Vorbereiding van al het goede dat komen gaat

Een aantal weken geleden heb ik op een koude dag een grote serie lege broedkammeramen, die in de afgelopen zomer in de zonnemeltemelting de bijenwas waren kwijtgeraakt, schoongekrabbt. Morgen 11 april 2009 zal ik er weer staalraadjes inzetten en kunstraat insmelten. In het komende paasweekend zullen de meeste volken vier tot zes van deze ramen met kunstraat, plus vier uitgebouwde lege ramen krijgen. Daarmee zullen de twee grootste volken op vier broedbakken komen te staan en drie andere volken op drie broedbakken. En dan kan de fruitbloei wat mij betreft losbarsten!

Reacties naar fietsgielen@planet.nl

Bijenhouden het jaar rond

Mei: toptijd, zwermtijd

Het lijkt wel of in de natuur nu alles tegelijk gebeurt. Na een flinke aanloop in april groeien en bloeien de planten in de maand mei explosief. Je komt ogen en oren tekort, de ene plant is nog niet uitgebloeid of de volgende kleur of soort staat alweer te dringen. Vogels zingen zich schor, bomen zijn overladen met bloesem, de lucht is vol zoete geuren. Ook de bijenvolken zijn flink gegroeid en gaan in deze juichstemming mee.

Afgezien van enkele vroege zwermen in april lijkt nu in mei het zwermseizoen pas goed los te barsten. Vegers, jonge koninginnen, honing slingeren... In mei kan je je gerust afvragen: 'houd ik bijen of houden de bijen mij?'

Het is dan ook belangrijk om vooruit te denken en op tijd de veranderingen te begeleiden.

In de maand mei bereikt de groei van een volk doorgaans haar hoogtepunt, als voorbereiding op de voortplanting: het zwermen. Nectar en stuifmeel worden met kilo's binnengebracht, het broednest past allang niet meer in één broedkamer, de honingkamer kan, afhankelijk van het drachtgebied, binnenkort geslingerd worden en er komen steeds meer darren. De koningin wordt nu gestimuleerd tot topprestaties van wel 2000 eitjes per dag (dus minder dan een minuut per eitje), terwijl zij buiten de zwermtijd slechts 10 tot 30 eitjes per uur legt. Dit intensieve leggen duurt maar enkele dagen, maar betekent wel dat er drie weken later een reusachtige aanwas van jonge werksters komt.

Kortom, mei staat in het teken van groei en uitbreiding, en de bijen benutten alle ruimte die ze in april gekregen hebben. Bij een groter volk is rond half april al een tweede broedkamer geplaatst, bij kleinere volken geef je dan aan weerskanten van het broednest enkele kunstraten of bouwramen, die gaandeweg in gebruik genomen zijn. Een dicht gevulde 'stuifmeelplank' kan als barrière werken, schuif deze een plaatsje naar de zijkant op.

Honing

Ook de honingkamer raakt nu vol; deze was al geplaatst toen er een rand honing boven het broednest verscheen en er op de toplatten ook nieuwe witte raat werd gebouwd. Slinger de honing niet te vroeg, maar wacht tot bijna alles verzegeld is. Het is echter eenvoudiger om alvast een extra honingkamer onder de bovenste, bijna volle, honingkamer te plaatsen. Omdat de honingkoepel zich van boven naar beneden uitbreidt zal eerst de bovenste bak gevuld en verzegeld worden. Als de bijen dan in de lagere lege honingbak verder werken, zullen ze het nauwelijks merken wanneer je de bovenste bak weghaalt. Ik vind dit een rustige en makkelijke oplossing die niet 'timing-gevoelig' is.

Darren

Ook het aantal darren neemt nu explosief toe. Het gebeurt wel dat een enkele dar overwintert, maar dat is uitzondering. Vanaf maart worden er door de werksters darrencellen in gebruik geno-

foto's Astrid Schoots

Zwerm in de boomgaard

men of gebouwd; de koningin legt daarin dan onbevuchte eitjes. Vroeger hadden imkers wel de gewoonte om darrenbroed te koppelen of onthoofden omdat het maar 'nutteloze uitvreeters' zouden zijn, 'en die paar darren die nodig zijn voor de bruidsvlucht kweekt mijn buurman wel'. Deze kortzichtige aanpak is inmiddels achterhaald. Darren zijn in grote aantallen nodig voor het succes van de bruidsvluchten en zijn onmisbaar in een harmonisch volk. Tegenwoordig wordt een deel van het darrenbroed weggesneden om de varroamijt terug te dringen; deze plant zich bij voorkeur in darrenbroed voort. Vooral het eerste darrenbroed bevat verhoudingsgewijs veel mijten. Wanneer dit wegsnijden met mate gebeurt zal het volk er meer voordeel dan nadeel van ondervinden, doordat de varroatoename in een vroeg stadium teruggedrongen wordt.

Omslagmoment naar zwermvoorbereiding

Wanneer de speeldopjes belegd worden, is dit een duidelijk zwermteken. Speeldopjes zijn kleine halve 'eikeldopjes', die er het hele jaar zijn, maar vooral in het voorjaar talrijker worden. Bij natuurbouw zijn de speeldopjes goed te zien op de onderste ronding van de raat, wanneer deze vrijhangt. Zolang de onderkant van de raat nog scherp is wordt deze verder uitgebouwd, maar wanneer deze stomp en rond wordt is dat een teken dat de volgende fase in zwermvoorbereiding begint. Soms wordt deze stompe raat zelfs met een hele rij speeldopjes mooi afgezoomd. Maar pas wanneer ze verder worden uitgebouwd tot langwerpige koninginnencellen en worden belegd, wordt het menens.

Deze omslag heeft meerdere oorzaken. Hij treedt niet alleen

op door volkstoename en ruimtegebrek, maar ook doordat de geurstoffen van de oude moeder niet meer zo makkelijk in de buitenranden van het broednest worden waargenomen. Door de drukte worden ook de wachttijden bij verschillende activiteiten langer, en raken de jonge bijen hun energie niet kwijt. Een tijdelijke weersomslag met minder dracht, dus minder buitendienst kan het laatste zetje geven. Dus door combinatie van een aantal factoren worden de speeldoppen nu verder uitgebouwd. De eitjes kunnen rustig uitkomen, de larfjes krijgen overvloedig voedersap en aandacht; alles bij elkaar 16 dagen later worden de nieuwe jonge koninginnen geboren.

Vanaf het moment dat de eerste larfjes 'in de melk' liggen, kun je kiezen uit drie mogelijkheden. Ik vat het kort samen, in de boeken kan je er meer over lezen, bijvoorbeeld in 'Bijenhouden, hoe doe je dat'.

Zwerm of kunstzwerm?

Het mooiste is om de ontwikkeling zijn gang te laten gaan en de bijen te laten zwermen. (Dan vertrekt de oude koningin met de helft van haar volk, nadat de eerste zwermcel gesloten is; zeven dagen later zal de eerste jonge moeder geboren worden). Bijen laten zwermen kan beslist niet overal. Zoals bij veel zaken in imkerland is ook dit een controversieel onderwerp met voors en tegens. Soms kan een zwerm voor overlast zorgen, zeker in een drukke woonwijk. Maar het kan ook een topervaring zijn, vooral voor kinderen. Daaraan zijn dan wel enkele voorwaarden verbonden, zoals rustig en professioneel gedrag (dus hulp van een ervaren imker), extra hoofdkapjes voor de omstanders, van te voren uitleggen wat er gaat gebeuren, en een potje honing toe!

Nieuwe kast en hoofdvolk

Een tweede mogelijkheid is, om het zwermen te voorkomen door een kunstzwerm te maken. Hierbij plaats je de koningin samen met een paar duizend bijen in een nieuwe kast elders. Wanneer je weinig rook gebruikt en rustig werkt, vind je de koningin meestal op een raam met eitjes of uitlopend broed. Dit raam hang je voorzichtig midden in een klaarstaande andere kast, met aan weerszijden een paar uitgebouwde ramen, minstens twee goed gevulde voerramen en twee kunstraten of bouwramen. Hierbij sla je zes à acht ramen met bijen af. Als je de kunstzwerm

op de eigen stand laat staan, zullen alle vliegbijen direct naar het hoofdvolk terugvliegen. Maar omdat de koningin gewoon doorgaat met leggen, is een ruime voorraad van belang, evenals een klein watervoorraadjie. Daartoe kan je een leeg uitgebouwd raam even onder water dompelen.

In het hoofdvolk hebben de bijen hun zwermplannen opgegeven en proberen ze om zo snel mogelijk een nieuwe koningin te kweken. De speeldopjes zullen verder uitgebouwd worden, maar om tijd te winnen worden een aantal cellen met werksterlarfjes van één- à anderhalve dag oud omgebouwd tot redcellen. Daarmee winnen de bijen minstens drie dagen. De eerste redcel zal dan ook al na vijf à zes dagen gesloten worden en na nog eens zeven dagen uitkomen. Deze eerste moeder zal tuteren, haar zusters in de dop zullen, mits ze al rijp zijn, antwoorden met kwaken. Om dan nazwermen te voorkomen, moet je dus ±13 dagen na het maken van de kunstzwerm alle nog niet uitgelopen doppen breken.

'Late' kunstzwerm

De derde mogelijkheid is zeer de moeite waard, maar vraagt meer zorg. Dat kan het beste als je bijen in je tuin staan. Maak een kunstzwerm zodra de eerste koninginnelarven volop in het voedersap liggen. Pas op dat je die ramen niet stoot, of de randjes van de jonge doppen beschadigt! Ga na een week elke avond luisteren of de eerste koningin al is uitgekomen. Als je dit getuter hoort en je hoort een of twee kwakers antwoorden, breek dan de volgende avond de doppen. Nu heb je zekerheid dat de jonge moeder uit zwermcellen afkomstig zijn.

... en weer rust

Wanneer je deze hindernissen allemaal hebt genomen, breekt een weldadige pauze aan: blijf minstens drie weken uit de kast, zodat de moeder kan rijpen, op bruidsvlucht gaan en met een nieuw broednest kan beginnen. Als je geluk hebt zie je bij mooi weer de jonge moeder thuiskomen van de bruidsvlucht. Wanneer dan na enkele dagen ook de stuifmeeldracht langzaamaan weer op gang begint te komen, weet je dat er in het volk een groeiend broednestje aanwezig is. De turbulente mei-maand is voorbij, de komende maanden zal het volk zich gestaag en rustig ontwikkelen, richting winter.

Rijke dracht...

eerste honing

1 Onder kastanje worden twee geheel verschillende bomen verstaan, waarvan alleen de vruchten enige vage gelijkenis vertonen: de paardekastanje(!) en de tamme kastanje (r). Voor onze bijen twee belangrijke drachtplanten

Kastanje (paardekastanje en tamme kastanje)

Het geslacht paardekastanje (*Aesculus*) maakte tot voor kort deel uit van de paardekastanjefamilie (*Hippocastanaceae*). Een groeiend aantal moderne plantkundigen echter geeft er de voorkeur aan de indeling te baseren op genetische verwantschap tussen plantensoorten op basis van DNA-gegevens. Zij rekenen de (witte en rode) paardekastanje tot de zeepboomfamilie (*Sapinaceae*). Bij deze familie brengen zij ook het geslacht esdoorn (*Acer*) en de zeepboom (*Koelreuteria*) onder en zo komen deze drie giganten uit onze drachtplantenlijst bij elkaar in één familie. Wat de opbrengst van pollen en nectar voor onze bijen betreft doen zij nauwelijks voor elkaar onder.

De witte paardekastanje (1 en 2) is afkomstig uit zuidoostelijk Europa en uit Klein-Azië. In 1576 komt hij naar centraal Europa. Carolus Clutius, grondlegger van de botanische tuin in Leiden, kreeg een exemplaar als afscheidscadeau van de sultan van Turkije, waar hij een tijd te gast was. Hij plantte de boom in een park in Wenen. In 1608 staat het eerste exemplaar in Leiden. In dezelfde tijd neemt ook een botanische tuin in Engeland de boom op als 'voorbeeld van een bijzondere exoot'. Al spoedig daarna werd hij uitgezet in bossen over heel

Europa, waar hij verwilderde. In ons landschap is de magistrale boom niet meer weg te denken. Ook als cultuurplant vindt hij volop zijn weg naar parken en lanen. Omwille van zijn schaduw siert hij de terreinen rond vele boerenhoeven. Een boom van vijftig jaar oud is een reus van 25 meter met een kruin van tien meter en een stam van twee meter doorsnee. Het oudst bekende exemplaar staat in Engeland, stamt uit 1664 en is veertig meter hoog. Het hout van de boom is vrij zacht en ongeschikt voor verwerking. De boom heeft derhalve geen last van voortijdige kap.

Voorjaarsbloeier

De paardekastanje is een voorjaarsbloeier. In het vroege voorjaar ontplooiën zich uit de bruinglanzende eindknoppen op de takken allereerst de handvormige bladeren, onmiddellijk gevolgd door rijkbloeiende kegelvormige bloemkaarsen: een aantrekkelijk schouwspel! De witte rechtopstaande kaarsen tonen van verre de massale omvang van de boom. In het najaar levert de boom stekelige doosvruchten af. De roodbruine zaden zijn voor ons niet eetbaar; zij dienen als voedsel voor herten, reeën en wilde zwijnen. Kastanjemeel wordt wel aan paarden toegediend als remedie tegen ademproblemen. Hoewel kastanjes erg

bitter zijn en licht giftig, is in Oost-Europa het gebruik van kastanjevoer voor vee en paarden algemeen. Bij ons werd dit alleen in barre oorlogstijden gevoerd, als het graan te schaars werd. De naam 'paardekastanje' zou de boom eraan te danken hebben, in tegenstelling tot de 'tamme kastanje', waarvan de vrucht algemeen eetbaar is.

Van de ruim 200 soorten komen bij ons de uit Amerika geïmporteerde *Aesculus flava* (Amerikaanse kastanje) voor; deze heeft gele bloemen. De rode variant ervan is de kleinere *Aesculus pavia*. Ook onze rode paardekastanje (*Aesculus carnea*) is een niet-inheemse sierboom; een kruising van *A. hippocastanum* met *A. pavia*. De boom is kleiner en bloeit een week later. (3,8,9)

Bloeikaarsen

De bloeikaarsen (5) zijn eindstandig. Al vroeg in het voorjaar komen zij na het blad tevoorschijn uit de dikke, kleverige bruine knoppen die haar beschermd hebben tegen ziektekiemen in de winterkoude. Op deze knoppen oogsten de bijen een ruime voorraad propolis. De kaars bestaat uit een 20 tot 30 cm hoge rechtopstaande kegelvormige bloeiwijze met een groot aantal mannelijke, vrouwelijke en tweeslachtige bloemen. De lipbloemige bloem heeft vier

2 Witte paardekastanje, sinds 16e eeuw ingeburgerd

3 Rode paardekastanje; geïmporteerd uit Amerika

4 De tamme kastanje is sinds de Romeinse tijd hier

5 Van de kaars van de rode paardekastanje zijn alleen de onderste bloemen tweeslachtig

à vijf vaak vergroeide kelkbladen. De vijf (soms vier) kroonbladen zijn vrijstaand; die van de witte kastanje zijn wit en gegolfd; die van de rode zijn rood en niet gegolfd. De vijf à acht meeldraden van de mannelijke bloem steken ver buiten de kroon uit; zij buigen aan de basis naar boven. De helmhokjes zijn roodbruin gekleurd. De bovenste bloemen in de tros zijn alleen mannelijk; zij rijpen als eerste. De onderste bloemen zijn tweeslachtig en proterogyn. Eerst strekt zich de lange stijl uit met één stempel; eenmaal bestoven verwelkt de stijl en nemen de meeldraden haar plaats in. Bestuivers bewegen zich over deze bloedelen heen en dragen het rode pollen op haar buikharen. (8)

Honingmerk

Het grote, heldere honingmerk (7) bevindt zich onder op de vlag van de kroon. De kleur is aanvankelijk geel en gaat in de loop van de bloei via oranje over naar wijnrood; spoedig daarna is de bloem verwelkt. De nectarproductie neemt bij deze kleurwisseling af. Het gele merk heeft een geur die veel intenser is dan die van de andere bloedelen. 'Ervaren' honingbijen en hommels vliegen alleen op geel en steken alleen bij die kleur hun tong uit bij het naderen van de bloem. Op rood vliegen zij niet; daar tref je alleen pollenverzamelaars aan, waaronder vooral zweefvliegen. De nectariën bevinden zich aan de voet van de meel-

8 Het pollen wordt in de buikharen opgenomen

6 Op de katjes van de tamme kastanje zitten vooral mannelijke bloemen

draden. De nectar is voor hommels goed bereikbaar. Bijen moeten meer moeite doen en nemen daardoor meer pollen op. De nectar heeft een zeer hoog suikergehalte (69%). De kleur van het pollen is rood (9). De honing blijft zeer lang vloeibaar, is donker gekleurd en geurt sterk.

Tamme kastanje

De tamme kastanje (*Castanea sativa* Miller) komt uit het gebied van de Zwarte Zee en Griekenland. De Romeinen verspreidden hem over Europa, waar hij overal is ingeburgerd. Zijn hoge economische waarde dankt de boom aan zijn harde hout. Het is een langzame groeier; volop bloeien doet hij pas na twintig jaar. Een hoogte van dertig meter is pas na 200 jaar bereikt; de meeste bomen zijn dan allang gekapt. De boom behoort tot de beukenfamilie (*Fagaceae*), een aanzienlijke familie van hardhoutleveranciers. Tegenwoordig wordt zij ook wel napjesdragersfamilie genoemd. De vruchten hebben een bekerachtig omhulsel van vergroeide schutblaadjes (napjes). Eiken, beuken en tamme kastanjes zijn bij ons de voornaamste vertegenwoordigers. De eenslachtige bloemen zijn in katjes of aren gegroepeerd. Van deze drie is de tamme kastanje een belangrijke drachtplant die zowel nectar als pollen levert.

Zomerbloeiër

De tamme kastanje (1,4,6) is een zomer-

9 De bij veegt het rode pollen naar haar korfjes

7 Alleen de geelgemerkte bloemen van de paardekastanje leveren hoogwaardige nectar

bloeiër. Pas na de volledige ontplooiing van het langwerpige gezaagde blad komen uit de bladoksels de lange bloeiaren tevoorschijn. De aren zijn 20 cm lang en hebben voornamelijk kluwens van alleen mannelijke bloemen. De bloedelen bestaan uit een vijftal geelgroene slippes, een groot aantal meeldraden en een rudimentair vruchtbeginsel. Deze bloemen zijn zeer rijk aan nectar en zien er daardoor zelfs vaak kleverig uit. De nectariën op de bodem van de bloem zijn een restant van de vrouwelijke organen. De nectar is erg rijk aan pollen. De plant is een typische tussenvorm van een insecten- en windbestuiver. Het jonge pollen is kleverig en zwaar: voor insecten bestemd. Het oudere pollen is licht en droog en daardoor over te brengen door de wind. Het pollen is, vooral in Zuid- en Midden-Europa alsook in Engeland, een belangrijke bron van voedsel voor bijen. Door de doordringende visachtige geur trekken de bloemen naast bijen ook veel mestvliegen en kevers aan.

De onderste twee à drie kluwens zijn vrouwelijk (6). De bloemen hebben vijf tot acht bloembladen en evenzoveel stijlen met ieder een stempel. Zij zijn volledig afhankelijk van kruisbestuiving. De uitgroeiing aan de voet van een kluwen vormt het napje, dat, als een ruwe, stekelige, openspringende bolster een tot drie glanzende noten zal omgeven. Per vrucht rijpt er één zaad; daarvoor is veel warmte nodig in zomer en herfst. De zaden zijn eetbaar en worden in Zuid-Europa als lekkernij aangeboden, gepoft of als puree. Nectar heeft de vrouwelijke bloem niet.

Het pollen van de tamme kastanje is zwavelgeel. De honing is, afhankelijk van de herkomst, barnsteenkleurig tot bijna zwart; zij heeft een doordringende geur en de aanvankelijk scherpe smaak ontplooit zich naar een iets bittere nasmaak.

Honingbij exoot of inheems in het Verenigd Koninkrijk?

Henk van der Scheer

Sommige Britse natuurbeheerders menen dat de bij in hun land een exoot is. In hun visie zouden honingbijen door de Romeinen naar Albion (het Britse eilandenrijk, genoemd naar de witte krijtrotsen) zijn gebracht. Dat rechtvaardigt mede hun beleid om geen bijenvolken in natuurgebieden toe te laten. Reden voor Carreck (2008) om na te gaan of honingbijen in Groot-Brittannië er nu wel of niet bijhoren. Onder de opvallende titel "Rare jongens, die Romeinen", een uitspraak van de Galliër Obelix, verwoordt Blacquière (2009) de naspeuringen van Carreck.

Carreck komt tot de conclusie dat de honingbij als soort niet door de Romeinen in Groot-Brittannië is ingevoerd. Hadden ze dat wel gedaan, dan had het genetisch materiaal van de honingbijen daar in de afgelopen eeuwen vooral afkomstig moeten zijn van de goudgele Italiaanse bij, *Apis mellifera ligustica* en dat is niet zo. Gezien de vleugelbeadering en resultaten uit DNA-onderzoek blijken nog veel subpopulaties in Engeland, Schotland en Ierland de eigenschappen van de oorspronkelijke zwarte bij te vertonen. De bewering van Broeder Adam dat de oorspronkelijke bij begin 1900 volledig uitstierf door de beruchte Isle-of-Wight disease, klopt dus ook niet.

Geschreven bronnen

In Engeland zijn diverse geschreven verhandelingen over bijen bekend uit de Middeleeuwen; de oudste uit het jaar 700. Uit Ierland, waar de Romeinen nooit zijn geweest, stammen nog oudere (nl. in 440 na Chr.) geschreven regels over eigendomsrecht van bijenvolken en straffen voor degene die een bijenhouder bestal. Die regels waren waarschijnlijk al vanaf veel oudere datum tot dan mondeling overgeleverd. Tenslotte zijn er nog berichten bekend van de beroemde Griekse zeevaarder en ontdekkingsreiziger Pytheas uit de toenmalige Griekse kolonie Massalia, het tegenwoordige Marseille in Frankrijk. Hij leefde in de vierde eeuw v. Chr. en maakte per boot tochten om de Britse eilanden en naar landen rond de Noordzee en beschreef

dat inwoners van Thule een drank brouwen van graan en honing. Volgens historici zou Thule ergens in het noorden van Groot-Brittannië hebben gelegen.

Archeologische aanwijzingen

Directe sporen van bijenkorven zijn er pas vanaf ongeveer 1500 na Chr. Toch zijn er aanwijzingen die duiden op eerdere aanwezigheid van honingbijen, zoals de vondst van de kop van een honingbij in het veen in Oxfordshire uit de ijzertijd (omstreeks 220 v. Chr.), de vondst van delen van twee honingbijwerksters in Middlesex uit het midden van de bronstijd (omstreeks 2000-1700 v. Chr.) en de vondst van potscherven met bijenwas in Berkshire uit de Nieuwe Steentijd (ongeveer 3000-2650 v. Chr.). Relatief kort daarvoor, omstreeks 5000 v. Chr., verdween de toenmalige landbrug tussen Engeland en het vasteland van Europa door stijging van de zeespiegel en daling van het land. Tot dan toe konden honingbijen dus vanaf het vasteland gemakkelijk Groot-Brittannië bereiken. Uit stuifmeelonderzoek blijkt dat er toen een flora aanwezig was die geschikt was als dracht voor honingbijen. Het heeft er alle schijn van dat de honingbijen, net als veel andere planten en dieren, na de laatste ijstijd, die ongeveer 12000 jaar geleden eindigde, vanuit het Mediterrane gebied Europa herkoloniseerden.

Honingbijen beschermen

In Europa, waar de honingbij inheems is, zal er altijd enige concurrentie zijn geweest tussen honingbijen en andere bestuivende insecten. Vaak zorgt dat ervoor dat soorten onderling verschillend specialiseren (andere ecologische leefruimtes innemen), soms dat ze daadwerkelijk voor elkaar gaan uitwijken. Dat kan zorgen voor een sterk verbeterde bestuiving. In Europa zijn in allerlei studies nog nooit echte negatieve gevolgen aangetoond van de aanwezigheid van honingbijen op andere bestuivers (Dewenter en Tschardtke, 2000).

De honingbij heeft in Groot-Brittannië dieptepunten gekend, bijvoorbeeld na de Isle-of-Wight disease en later in jaren met

foto Henk van der Scheer

Zwerm in de natuur

veel Amerikaans vuilbroed. Door de komst van de varroamijt in 1992 zijn de honingbijvolken in de natuur uitgestorven. Het voortbestaan van de honingbij, ook dat van de lokale ondersoorten, is daardoor afhankelijk geworden van imkers. Feitelijk moeten de honingbij en de genetische basis daarvan nu worden beschermd. Natuurlijk moet het plaatsen van honingbijen met overleg en voorzichtigheid gebeuren, maar het is net zo riskant om ze opeens te weren uit natuurgebieden. Veel natuurgebieden zijn tegenwoordig eigenlijk gewoon 'ouderwets boerenland'. Dat oude boerenland ontstond toen de bossen werden teruggedrongen en het herbergde altijd al honingbijen; vroeger veel meer dan nu. In Engeland en Wales is in de 20e eeuw het aantal gehouden bijenvolken met 75% verminderd tot maar 250.000.

Referenties

- Blacquière, T., 2009. Rare jongens, die Romeinen. Nieuwsbrief Bijen@wur – editie 10, februari 2009. <http://www.pri.wur.nl/NL/publicaties/nieuwsbrief-bijen/>
- Carreck, N.L., 2008. Are honey bees (*Apis mellifera* L.) native to the British Isles? *Journal of Apicultural Research* 47: 318-322.
- Dewenter, S., Tschardtke, T., 2000. Resource overlap and possible competition between honey bees and wild bees in central Europe. *Oecologia* 122: 288-296.

Proefcursus over selectie bij de honingbij

Jan Dommerholt,

voorzitter Commissie Koninginnenteelt

Afgelopen winter heeft een tiental imkers, waaronder de leden van de Commissie Koninginnenteelt van de NBV, op vier zaterdagochtenden onderricht gehad in de theoretische achtergronden van selectie bij honingbijen. De gedachte achter deze proefcursus was dat al veel lezingen over selectie en verbetering van de honingbij worden gegeven, maar eigenlijk niet op een manier waar theorie en praktijk bij elkaar komen. De doelstelling was om te kijken of de theoretische kennis van genetica en over het wezen van een selectieprogramma in cursusvorm kan worden aangeboden aan imkers, met als doel die theorie ook praktisch te laten landen.

Marie José Duchateau startte met een college erfelijkheidsleer. Voor de kennis van de erfelijkheidsleer toegepast op groepen, populatiegenetica, was Pim Brascamp, buitengewoon hoogleraar Fokkerij en toegepaste genetica in Wageningen, verantwoordelijk. De koppeling naar aspecten van de praktijk van de bijenteelt werd gelegd door Hayo Velthuis en Job van Praagh.

Teeltwaarde

De cursus gaf de theorie die nodig is om een selectieprogramma te kunnen opzetten. Zo'n programma dient om van generatie op generatie, geleidelijk, betere bijen te krijgen. Centraal daarin staat het begrip 'teeltwaarde', ofwel de schatting hoeveel beter of slechter een potentiële teeltkoningin is vergeleken met andere.

Eisen aan een selectieprogramma

Voor een selectieprogramma is het ondermeer nodig eerst met elkaar vast te stellen op welke eigenschappen we willen selecteren en hoeveel gewicht de verschillende kenmerken moeten krijgen. In de cursus werd duidelijk dat de snelheid van verbetering van kenmerken ondermeer bepaald wordt door de grootte van de populatie (= het aantal volken) waaruit de koninginnen voor de volgende generatie worden gekozen en met welke nauwkeurigheid de betere koninginnen en darrenvolken kunnen worden aangevoerd. Bij bijen is het van belang dat de mogelijke inteelt die het gevolg is van selectie van te weinig dieren, wordt vermeden.

In selectieprogramma's gaat het niet om individuele koninginnen of volken. In zo'n programma gaat het erom dat de totale

groep (populatie) van volken stelselmatig beter wordt voor de door de 'gezamenlijke imkers' gekozen kenmerken.

Samenwerking

Vooraf werd een discussie gevoerd om helder te krijgen wat het verschil is tussen georganiseerde selectie en het vermeerderen van bestaande lijnen, rassen en stammen. De conclusie was dat wat momenteel in de Nederlandse bijenhouderij wordt gedaan met het uitwisselen van koninginnen en bevruchting op eilanden, gezien moet worden als vermeerdering. Hier is niets op tegen, de goede eigenschappen komen daardoor in handen van meerdere imkers. Echter het uitgangsmateriaal verandert er niet door. Voor de deelnemers was het een cursus waarin duidelijk werd dat het opzetten van een selectieprogramma veel samenwerking vraagt en een goede organisatie. De vraag werd opgeworpen of Nederland niet te klein is om alleen een programma op te zetten. Aansluiting bij het buitenland (Duitsland) ligt voor de hand. In de evaluatie werd gesteld dat het zeker de moeite waard is om een module 'selectie' te ontwikkelen voor de opleiding tot leraar bijenteelt.

Dag anemoon

*vrij om te vliegen naar wie ik wil
vlieg ik vandaag naar anemoon*

*duik met een salto in haar hart
zuig alle nectar uit haar lijf*

*blijf met volgezogen wangen
zoemend wat langer nog bij haar
zou zij ook naar mij verlangen*

*zo zoetig haar geur, ik weet
dat ik niet langer talmen mag*

*mijn voeten zwaar beladen
het stuifmeel moet verspreid
mijn koningin wacht in haar woning*

*dag anemoon, dan liefste mijn
niet treurig zijn, jij honingzoete
ik kom je morgen weer bevoeten*

Ans van Kessel
(ingestuurd door Wendy Frehé, Stevensbeek)

foto Albert de Wilde

Diergeneesmiddelen – bestrijdingsmiddelen – biociden

Verskil in toelating

Henk van der Scheer

Imkers kunnen van doen hebben met diergeneesmiddelen, bestrijdingsmiddelen en biociden. Bij diergeneesmiddelen gaat het om middelen die de imker zelf toepast tegen parasieten en ziekten van honingbijen. In het geval van bestrijdingsmiddelen gaat het om bespuitingen in de land- en tuinbouw met middelen die de honingbijen kunnen belagen, bijvoorbeeld in de vorm van spuitschade. Biociden tenslotte zijn middelen om schadelijke organismen buiten de land- en tuinbouw te bestrijden. Te denken valt aan verven en beitsen voor stallen en bijenkasten met een insecticide dat dodelijk is voor bijen.

Alle middelen hebben gemeen dat ze moeten zijn toegelaten voor een bepaald, duidelijk omschreven gebruik. Middelen worden pas toegelaten als ze aan gestelde voorwaarden voldoen. Diergeneesmiddelen verschillen echter van gewasbeschermingsmiddelen en biociden in de manier waarop een toelating wordt verkregen en in de toelatingsautoriteit bij wie die toelating moet worden aangevraagd.

Werkzame stoffen en hulpmiddelen

Alle middelen bestaan uit een werkzame stof plus hulpstoffen in de vorm van vulstoffen, hechters en uitvloeiers. Die hulpstoffen zijn nodig om de werkzame stof met goed gevolg te kunnen 'verwerken', wat wil zeggen: druppelen, spuiten, vernevelen, enz. Bestrijdingsmiddelen moeten goed kunnen hechten op de bladeren en bij regen ook weer kunnen herverdelen (uitvloeien), vandaar hechters en uitvloeiers. Het kant-en-klare middel, het handelsproduct, noemen we een geformuleerd product.

Bestrijdingsmiddelen en biociden: de wet

In Nederland kennen we de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Wgb). Die is in oktober 2007 in werking getreden en vervangt de Bestrijdingsmiddelenwet 1962. In de Wgb wordt de toelating, het op de markt brengen en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en biociden geregeld. De Wgb is een kader-

Uitzonderingen bij toelating van bestrijdingsmiddelen

In de EU-landen wordt toegewerkt naar een systeem waarbij eerst de werkzame stof een Europese goedkeuring c.q. toelating, moet krijgen. Op dit moment zijn daarop nog uitzonderingen mogelijk, met name voor oudere werkzame stoffen die waren toegelaten onder de Bestrijdingsmiddelenwet 1962. Wat altijd wel zal blijven, is het maken van een uitzondering voor stoffen die onmisbaar zijn voor een of meerdere teelten, de zogenaamde dringende vereiste gewasbeschermingsmiddelen. Dan gaat het gewoonlijk om middelen waarvan de werkzame stof geen Europese toelating heeft. Als zo'n onmisbaar middel naderhand niet door de Europese toelatingscriteria komt, dan dient de nationale toelating van dat middel alsnog te worden ingetrokken.

wet waarbinnen aanvullende detailwetgeving mogelijk is. Dat is o.a. nodig, omdat veel zaken tegenwoordig op Europees niveau worden geregeld. Zo is er de richtlijn 91/414/EEG van de Raad van Europese Gemeenschappen voor het op de markt brengen van gewasbeschermingsmiddelen en de richtlijn 98/8/EG van het Europese Parlement en de Raad van Europese Gemeenschappen voor het op de markt brengen van biociden. Die richtlijnen zijn bindend voor de wetgeving in alle EU-landen en daarom ingevoerd in de Wgb. In Nederland is het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) de toelatingsautoriteit voor die gewasbeschermingsmiddelen en biociden.

Dossier van de werkzame stof

Om voor een nieuwe werkzame stof een Europese toelating te krijgen, dient de bestrijdingsmiddelenfirma bij de toelatingsautoriteit in één van de EU-landen een dossier in, met gegevens over effectiviteit, toxiciteit voor mens en dier en gedrag van de werkzame stof wat betreft afbreekbaarheid en residuvorming in de grond en het water. Dat alles er vanuit gaande dat het middel conform de voorschriften wordt gebruikt. De toelatingsautoriteit kan daarop aanvullende vragen stellen tot alles naar genoegen is beantwoord. Is dat het geval dan rapporteert de betreffende nationale toelatingsautoriteit aan de Europese Voedselveiligheids Autoriteit (EFSA). Die regelt vervolgens de inspraak op het dossier, o.a. door experts en door de toelatingsautoriteit in elk van de EU-landen. Als uiteindelijk de bestrijdingsmiddelenfirma op alle vragen en opmerkingen naar genoegen heeft geantwoord, zendt EFSA haar conclusies naar de Europese Commissie. Die neemt daarna het besluit om de werkzame stof te registreren en te plaatsen op de zogenaamde Annex I, een lijst van werkzame stoffen die behoort bij verordening 91/414/EG.

Bestrijdingsmiddelen voor particulier gebruik

foto's Henk van der Scheer

Geformuleerd product

Pas na plaatsing op de Annex I kan de bestrijdingsmiddelenfirma een toelating aanvragen voor het geformuleerde product waarin de werkzame stof is verwerkt. Ze kan dat doen in één of meerdere EU-landen bij elk van de betreffende toelatingsautoriteiten onder verwijzing naar het dossier over de werkzame stof. De betreffende toelatingsautoriteiten beoordelen vervolgens of de gegevens kunnen leiden tot overschrijding van nationale normen. In Nederland tellen bijvoorbeeld de normen voor gedrag in oppervlaktewater en uitspoeling naar grondwater zwaar, omdat daaruit drinkwater wordt gewonnen. Worden geen normen overschreden, dan krijgt het geformuleerde product een toelating (voor een bepaalde periode) in het land van aanvraag. Dat kan betekenen dat een zelfde geformuleerd product in het ene EU-land wel een toelating krijgt, maar in een ander EU-land niet.

Diergeneesmiddelen: de wet

In Nederland kennen we de Wet van 27 juni 1985, kortweg aangeduid als Diergeneesmiddelenwet. Inhoudelijk is het Europese communautaire wetboek betreffende geneesmiddelen voor diergeneeskundig gebruik (richtlijn 2001/82/EG) ingevoerd in onze nationale diergeneesmiddelenwet. Die diergeneesmiddelenwet is een kaderwet, met o.a. de Diergeneesmiddelenregeling en het Diergeneesmiddelenbesluit als nadere regelgeving binnen de Diergeneesmiddelenwet. Daarmee is geregeld dat geneesmiddelen voor voedselproducerende dieren uitsluitend via een recept van een dierenarts worden verkregen. Wel biedt de nieuwe regelgeving mogelijkheden om voor 'veilige' diergeneesmiddelen een uitzondering te blijven maken. Die middelen mogen nog steeds zonder tussenkomst van een dierenarts worden gebruikt en Nederland maakt gebruik van deze vrijstellingsmogelijkheid. Dat is bijvoorbeeld het geval bij middelen op basis van thymol ter bestrijding van varroamijten bij bijen.

In Nederland beoordeelt en bewaakt het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen (CBG) de werkzaamheid, risico's en kwaliteit van geneesmiddelen voor mens en dier. Onder dat College ressorteert het Bureau Diergeneesmiddelen en dat is verantwoordelijk voor de registratie en toelating van diergeneesmiddelen.

Toelating van diergeneesmiddelen

De toelating van diergeneesmiddelen verloopt wat anders dan die van bestrijdingsmiddelen. Simpel gezegd is er in principe

Diergeneesmiddelen, vrij te gebruiken zonder recept

Begrippen

Bestrijdingsmiddelen worden naar hun effect ook wel aangeduid als fungiciden (tegen schimmels), insecticiden (tegen insecten), acariciden (tegen mijten) en herbiciden (tegen onkruiden). Agrariërs spreken liever van gewasbeschermingsmiddelen en die term wordt tegenwoordig ook in de wetgeving gebruikt. Diergeneesmiddelen, zoals Thymovar, dienen dus om dieren beter te maken. Maar de imker heeft het gewoonlijk over varroabestrijdingsmiddelen.

geen eerste stap van registratie van werkzame stoffen, zoals bij bestrijdingsmiddelen. Diergeneesmiddelenfabrikanten die een nieuw middel toegelaten willen krijgen, vragen een registratie aan voor het geformuleerde product. Dat kan voor één EU-land zijn (nationale procedure), of voor meerdere EU-landen, via de wederzijdse erkenningsprocedure dan wel de decentrale procedure. In geval van een aanvraag voor meerdere EU-landen dient een aanvraag bij de toelatingsautoriteit van elk van de betreffende EU-landen te worden ingediend. Eén van de betrokken landen fungeert dan als zogenaamd Referentieland en regelt het contact met de bestrijdingsmiddelenfirma. Een aanvraag om registratie voor de gehele EU loopt via het Europese Geneesmiddelen Agentschap (EMA) in Londen onder verantwoordelijkheid van de Europese Commissie (centrale procedure). Dan gaat het om aanvragen voor biotechnologisch bereide geneesmiddelen en andere innovatieve producten. Ook kan het EMA bemiddelen en helpen bij de registratie via de beide andere procedures, bijvoorbeeld bij het vaststellen van maximaal toelaatbare hoeveelheden residuen in voedsel, het zogenaamde Maximum Residu Level, MRL.

Een aanvraag dient vergezeld te gaan van een dossier met gegevens over het diergeneesmiddel. Als een toelating wordt verleend, dan is dat voor een bepaalde indicatie (klacht, ziekteverschijnsel) en moet het middel worden toegediend op een vastgestelde wijze bij een bepaalde diersoort.

Diergeneesmiddelen voor bijen

In Nederland zijn alleen ter bestrijding van varroamijten enkele diergeneesmiddelen toegelaten. Tot 1992 was Perizin, werkzame stof coumaphos, toegelaten als middel om met de druppel-methode in de winter varroamijten te bestrijden. Om twee redenen werd de toelating niet verlengd: 1. ongewenste residuen hoopten zich op, met name in was, en 2. er waren twee alternatieven. Het ene alternatief was Apistan in de vorm van strips, werkzame stof fluvalinaat; het andere was Apitol in de vorm van een poeder, werkzame stof cymiazol-hydrochloride. Feitelijk waren het niet echt alternatieven, omdat ook fluvalinaat en cymiazol-hydrochloride in de was ophopen. Bovendien kwam daarbij nog de ontwikkeling van resistentie van varroamijten tegen fluvalinaat, al verdwijnt die resistentie tamelijk snel uit de mijtenpopulatie als het middel twee jaar niet wordt toegepast.

Oxaalzuur

Gezien de nadelen van Apistan en Apitol stapten veel imkers omstreeks 2000 over op het gebruik van oxaalzuur ter bestrijding

van de mijten in de winter. Oxaalzuur had echter (nog) geen toelating, maar daar werd aan gewerkt, allereerst via de centrale procedure. Op grond van het aangeleverde dossier oordeelde het EMEA dat het niet nodig was om voor oxaalzuur een MRL voor honing vast te stellen. Zodoende kon eind 2003 oxaalzuur worden geplaatst op de Annex II van verordening 2377/90/EG. Dat is de verordening die gaat over maximale residulimieten (MRL's) van diergeneesmiddelen. De verordening kent meerdere bijlagen (Annexen of lijsten) waaronder de Annex II waarop alle middelen staan waarvoor geen MRL nodig is. Overigens betekent het ontbreken van een MRL niet, dat oxaalzuur onbeperkt mag worden toegevoegd aan honing. Volgens de Europese honingrichtlijn (2001/110/EG) mag honing namelijk niet meer dan 50 milli-equivalenten aan vrije zuren bevatten.

Na plaatsing op de Annex II kon in elk land een toelating voor oxaalzuur worden aangevraagd. Dat gebeurde bijvoorbeeld wel in Duitsland, door de firma Andermatt-Biovet voor het toepassen van Oxuvar (met daarin oxaalzuur) en door Serumwerk Bernburg voor het toepassen van een oplossing van 3,5% oxaalzuurdihydraat als druppelbehandeling, maar helaas niet in Nederland. Overigens loopt er nu een centrale procedure om Oxuvar toegelaten te krijgen voor alle EU-landen.

Mierenzuur

Een paar jaar eerder dan oxaalzuur kwam mierenzuur in de belangstelling om in de zomer na de honinggoogst als verdampingsmiddel tegen varroamijten te worden gebruikt. Na overleg met de bijhouderij besliste het Ministerie van LNV dat mierenzuur alleen mocht worden gebruikt op recept van een dierenarts. Daarbij werd gebruik gemaakt van de zogenaamde Cascade-regeling. Die wettelijke regeling maakt het een dierenarts mogelijk om een diergeneesmiddel in te zetten als er geen alternatieven in de handel zijn en een behandeling noodzakelijk is. Wel dient zo'n geneesmiddel aan bepaalde voorwaarden te voldoen, bijvoorbeeld dat het elders in Europa geregistreerd is of op recept klaar gemaakt kan worden door een apotheker. Niet veel imkers haalden eerst zo'n recept. De toelating van mierenzuur op recept verviel dan ook, toen het zeker zo effectieve Thymovar, met als werkzame stof thymol, op de markt kwam en een toelating kreeg voor vrij gebruik zonder recept. Een paar jaar later kreeg ook Apiguard, eveneens op basis van de werkzame stof thymol, een toelating voor vrij gebruik zonder recept.

Wettelijk toegelaten

Kortom: in Nederland zijn momenteel slechts drie diergeneesmiddelen toegelaten voor gebruik bij bijen en dat zijn Apistan, Thymovar en Apiguard en in de toekomst mogelijk ook Oxuvar (oxaalzuur) voor toepassing als druppelbehandeling.

Internationaal

Werkgroep Internationaal NBV pakt vragen op

Rob Plomp

Na een oproep vorig jaar in Bijhouden bestaat er nu een werkgroep Internationaal. De werkgroep is opgericht omdat de NBV 'bijen'vragen krijgt vanuit ontwikkelingsorganisaties, maar niet de mogelijkheid had deze vragen doeltreffend ergens neer te leggen. De nieuwe werkgroep voorziet daarin. De vereniging Nectar (Netherlands Expertise Centre for (sub)Tropical Apicultural Resources) zal de werkgroep als kenniscentrum bijstaan.

De doelstelling luidt: 'De Werkgroep internationaal NBV verzorgt internationale contacten voor de NBV en onderneemt initiatieven om vragen actief te beantwoorden. De activiteiten hebben altijd betrekking op het praktisch bijhouden en alles wat daarbij hoort.' De internationale contacten zullen voornamelijk gericht zijn op ontwikkelingslanden, maar dat sluit andere internationale contacten zeker niet uit. De groep heeft geen eigen financiële middelen.

Agriterra

Agriterra is een organisatie waarbij verschillende landbouworganisaties zijn verenigd (LTO-noord, ZLTO, LLTB, Stichting samenwerkende vrouwenorganisaties, Nationale Coöperatieraad van Land- en Tuinbouw, Agrarisch JongerenKontakt). Agriterra heeft als thema: 'Boeren tegen armoede'. Ze gebruiken de kennis en ervaring van Nederlandse boeren om collega's in ontwikkelingslanden te ondersteunen. De hulp is altijd vraaggestuurd. Agriterra heeft projecten over de hele wereld maar voornamelijk in Afrika.

Expertisegroep

Op dit moment heeft de werkgroep vier leden, met Leen van 't Leven (Arnhem/Velp) als voorzitter en Rob Plomp (Veluwezoom, Bennekom) als secretaris. Het is de bedoeling dat ze een expertisegroep van bijhouders in Nederland zoekt met ervaring en specialistische kennis van bijhouden plus talenkennis. Op dit moment zijn er naast de vier leden van de werkgroep zelf al vijf aanmeldingen vanuit het hele land.

Project Congo

De ontwikkelingsorganisatie Agriterra heeft de hulp ingeroepen van de NBV. Vanuit Congo is gevraagd om ondersteuning bij het maken van een businessplan voor een Federatie van bijhouderscoöperaties in Oost-Congo (Réseau Asali Sud-Kivo). Het bijhouden in Congo neemt toe omdat in de risicovolle gebieden investeringen in de landbouw onaantrekkelijk zijn en op korte termijn niet renderen. Het houden van bijen kan in korte tijd toch een positief resultaat opleveren.

In februari van dit jaar heeft een medewerker het gebied in Congo bezocht en een oriënterende reis gemaakt. Een bezoek in juni door de werkgroep Internationaal wordt voorbereid. Daarna zal de werkgroep de coöperatie Asali ondersteunen bij het maken en uitvoeren van het businessplan.

Natuurlijk zoeken wij nog imkers die hun kwaliteiten willen delen met de werkgroep. Men kan zich via [e rob.plomp@hetnet.nl](mailto:rob.plomp@hetnet.nl) aanmelden.

Boekbespreking

Gratis omruilen

Nieuwe versie CD-rom bij Plantenvademecum van Koster

De positieve recensies en opbouwende kritiek van gebruikers van de eerste versie van de CD-rom bij het Plantenvademecum van A. Koster van 2007 waren de stimulans om deze CD uit te breiden en te verbeteren. De voornaamste verandering is de 'zoekfunctie', die helemaal nieuw is. Verder zijn er vele nieuwe foto's toegevoegd en is het overgrote deel van de foto's aangepast aan de flatscreens en verzaaid van 72 dpi naar 100 dpi. In de teksten bij de foto's zijn nog een aantal correcties doorgevoerd.

Tenslotte staan op de cd-rom toevoegingen op en enige correcties van de inhoud van het Plantenvademecum zelf.

Omdat deze nieuwe, verbeterde versie van "Groen voor gezondheid, welzijn en biodiversiteit", zoals de CD heet, zo kort na de eerste versie uitkomt, krijgen alle bezitters van het Plantenvademecum de nieuwe CD-rom gratis toegestuurd. Stuur wel de oude versie naar de uitgever:

Fontaine Uitgevers, Postbus 48, 1243 ZG Kortenhoef.

Vergeet niet naam, adres en woonplaats te vermelden.

U kunt uw oude CD-rom ook omruilen in de winkel van het Bijenhuis.

Het boek inclusief de nieuwe CD-rom is te koop voor € 39,90 in het Bijenhuis te Wageningen.

Boek en CD zijn te gebruiken door hoveniers, groenbeheerders, ontwerpers, opleidingen, milieu-organisaties en niet in de laatste plaats door tuinliefhebbers en volkstuinders.

Arie Koster (2007): Plantenvademecum voor tuin, park en landschap. ISBN 978.90.5956.172.4, 416 pp. 485 detailfoto's, 55 tekeningen. Korte beschrijvingen van ruim 900 inheemse plantensoorten en ca. 600 uitheemse/exotische soorten die bloembezoekende insecten aantrekken (honingbijen, hommels, 'solitaire bijen' en dagvlinders)

CD-rom: Groen voor gezondheid, welzijn en biodiversiteit. Bevat ca 500 A4-pag. tekst, foto's en links

bijen@wur

Opnieuw uitbraken van Amerikaans vuilbroed (AVB)

Helaas is bij de tweede controle van de uitbraak in Yde opnieuw AVB geconstateerd. Deze stand is begin april geruimd, en de volken in de omgeving zijn rond 1 mei opnieuw gescreend.

Ook in Stadskanaal bleek bij de tweede controle toch een hernieuwde uitbraak op het bijenpark. De monsters zijn ter bevestiging van de diagnose naar het Centraal Veterinair Instituut in Lelystad gestuurd. Op moment van schrijven van dit berichtje (23 april) moeten de zieke volken in Stadskanaal nog worden geruimd. Vier weken daarna zal in de drie-kilometerzone rond het park alles opnieuw worden gecontroleerd.

Zowel in Yde als Stadskanaal zal het vervoersverbod van kracht blijven.

De gebieden rond Buinen/Buinerveen en Exloo/Odoorn zijn bij de tweede controle vrij van AVB bevonden. De verklaringen van alle imkers dat hun volken vrij zijn van AVB zijn naar de Voedsel & Waren-Autoriteit (VWA) gestuurd. Daarop zijn op 22 april deze twee vervoersverboden opgeheven.

Tjeerd Blacquièrre, bijen@wur
(spreek uit [bijen-et-wur](http://www.bijen-et-wur.nl))

Koninginnenteelt

Overlarfdag VCI

Op zaterdag 13 juni kan er bij verschillende Carnica-imkers in het land overgelarfd worden. Een lijst van deelnemende imkers staat op de website van de Vereniging van Carnicalmkeren (VCI) onder het knopje 'mentoren'. Dit is een mooie mogelijkheid om aan zachtaardige en productieve bijen te komen. Voor diegenen die graag eerder of later larfjes willen halen is het mogelijk een afspraak te maken met de desbetreffende Carnica-imker.

De mentoren van de VCI kunnen helpen bij het invoeren van koninginnen van Schiermonnikoog en al aangeblazen doppen leveren. De Carnica-imkers die teeltmateriaal aanbieden staan met het materiaal dat ze beschikbaar hebben op website: www.verenigingvancarnicaimkers.nl.

Overlarfmiddag afd. Bussum

16 mei 2009. Zie voor aanmelding en tijdstip op ons Forum op

i www.imkerverenigingbussum.nl

Jan de Groot,

t 035-52 55 002, **m** 06-23 27 27 54,

e bij.de.jantje@casema.nl.

Overlarfdagen Limburg

Werkgroep koninginnenteelt van de groep Limburg van de NBV

Buckfast: H.H. Korten, Asbroek 4, 6088 PE Roggel, **t** 0475-45 34 20

Carnica: J.J. Steegh, Brandakkersweg 2, 5971 NX Grubbenvorst, **t** 077-36 61 886

Carnica: M. v.d. Boogaert, Bocholterweg 5, 6006 TL Weert, **t** 0495-52 00 80

Carnica: J. Caris, B. Cremerstraat 28, 5971 VX Grubbenvorst, **t** 077-36 61 936.

Voor alle contacten geldt: bezoek alleen ná telefonische afspraak.

Zonder handschoenen?

Bart de Coo

Bijhouden.nl is de website waar u onder andere het drukbezochte imkerforum aantreft. Bart de Coo verzorgt de forumkrant, een uittreksel van nieuw geplaatste berichten die abonnees gratis en voor niets in hun email-postbus krijgen. Hij bewerkt voor ons blad een paar van de meest komische, leerzame of soms ook strijdlustige gesprekken op dat forum. De inhoud van dit artikel blijft geheel voor rekening van de bewerkte en de namen zijn verzonden. Zelf aan het forum meedoen kan ook natuurlijk. Als u straks denkt: daar zou ik mij wel eens mee willen bemoeien, dan wordt het tijd dat u zich registreert op het forum van bijhouden.nl en zich in de discussies mengt.

Beginneling vraagt

'Durft een van jullie zonder handschoenen of zelfs zonder kap te werken? Nee toch?'

Meesters antwoorden

Spiraea 'Ik vind het slechte reclame als een imker zich aan zijn vrienden moet vertonen met een dik oog ofzo, dus kap op. De handschoenen laat ik vaak uit. Als een bij in mijn vinger steekt, dan denk ik altijd, ze heeft gelijk, ik had voorzichtiger moeten zijn.'

Fritillaria 'Het grote voordeel van werken zonder handschoenen is dat je er veel voorzichtiger van wordt. Volgens mij kneuzen de Michelinmannelen altijd veel meer bijen dan nodig is.'

Catalpa 'Tegenwoordig heb ik bastaardbijen. Ik moet nu echt niet meer proberen om zonder bescherming te werken. Als ik zonder bescherming zou werken, dan vallen er tientallen steken bij de meeste volken. Ik pak me dus gewoon goed in en gebruik bij grote volken ook handschoenen, want meestal is zonder die bescherming niet te werken, hoe rustig ik dat ook aanpak. Iedereen die iets anders beweert over bastaardbijen mag bij mij langskomen en laten zien hoe het zonder bescherming zou kunnen. Ik zal er ingepakt met genoeg naar kijken!'

Xanthium 'Ik heb geen handschoenen en ik gebruik haast nooit een kap. In de zomer word ik zeker vijf of zes keer gestoken per

foto Angelique de Coo

dag. Vroeger hoorde ik dat dit goed is tegen reuma! Is dat zo? Daar doe ik het voor!'

Scrophularia 'Sommige imkers maken er echt een punt van om zonder kap en handschoenen te werken. Mijn man doet in mei of juni zijn kap nog wel eens af, maar ik heb het gevoel dat ik me beter kan concentreren als ik met een kap werk. Het werken zonder handschoenen heeft me trouwens een huidprobleem opgeleverd. Niet de bijen, maar de zon is mijn vijand!'

Salvia 'Ik heb ooit een bijensteek precies tussen mijn ogen gehad. Het gevolg was dat ze beide twee dagen praktisch helemaal dichtzaten. Ik kon ze alleen goed open krijgen door de oogleden met mijn vingers van elkaar af te bewegen en zo vast te houden. Daarna ben ik meer en meer weer een bijenkap gaan gebruiken.'

Walsteinia 'Ik werk graag zonder handschoenen. In het voorjaar gaat dat makkelijker dan later in het jaar. Het scheelt nogal of je eerst even je handen wast met parfumloze zeep. Ook zonder kap werken vind ik prettig, omdat je altijd zo gaat zweten onder die dingen. Nou ja, soms moet je wel eens iets forceren, zoals doppen breken bij slecht weer en dan worden de bijtjes chagrijnig. Dan doe ik de kap op!'

Hypericum 'Mijn koolzaadmaatje is een groot voorstander van werken zonder bescherming. Je leert je bijen beter kennen. Je neemt meer waar. En een onrustig of stekkerig volk doet gewoon niet meer mee aan de selectie van volgend jaar.'

Indigofera 'Als je altijd met handschoenen werkt, dan plet je veel bijen en ze worden onrustig. Vervolgens steken ze in je handschoenen wat weer een alarmferomoon verspreidt, waardoor de bijen nog onrustiger worden, ook de naburige volken. Je handen insmeren met rauwe lijnolie wil nog wel eens helpen. De enige echt goede reden om handschoenen te gebruiken is volgens mij allergie voor bijengif.'

Corylopsis 'Op een gegeven moment nam ik nieuwe handschoenen in gebruik en de bijen werden razend. Toen heb ik een potje met propolis genomen, wat ik af en toe verzamel, en heb daar wat alcohol in gedaan. Flink schudden en dat over je handschoenen uitsmeren. Dan hebben de bijen geen belangstelling meer.'

Bulboschoenus: 'Zet een emmer schoon water bij je en steek daar regelmatig je handen in. Dat helpt voortreffelijk.'

Nolana: 'Ik wrijf mijn handen altijd in met vers gras. Dat vinden ze kennelijk lekker! Als ze vervelend zijn, dan heb ik een paar handschoenen waar ik het topje van de duim en de wijsvinger van heb afgeknipt.'

Beginneling reageert

'Ik krijg de indruk dat bijenhouden geen exacte wetenschap is.'

Naar een landelijke traditie?

Zondag 12 juli Interregionale Open Imkerdag

Wim Oerlemans,

voorzitter NBV afdeling Driebergen-Doorn

In 2009 organiseert Driebergen-Doorn op de tweede zondag van juli voor de vierde maal een Open Imkerdag. Net als Zeist, Leersum en Bunnik-Houten. De verenigingen in Geldermalsen en Eck en Wiel haken ook aan. Zo wordt het de 12^e juli een Interregionale Open Imkerdag, vast met ruime aandacht in de pers. De bij is in, dat merken we als imkers. Dus dat zal zich ook uiten in het aantal bezoekers aan een Open Imkerdag. De tijd lijkt rijp voor een landelijke traditie. Wie volgt?

In 2006 bestond onze Bijenvereniging Driebergen-Doorn 100 jaar. We hebben dat aangegrepen om met diverse activiteiten de aandacht te vestigen op het houden van bijen. En met succes. Het leverde vele artikelen op in de regionale pers, een huis-aan-huisblad wijdde er een hele bijlage aan, de lokale omroepen besteedden er aandacht aan, ruim 300 scholieren kregen bijenles en werden zelfs gratis van school gehaald en teruggebracht, de dichter des vaderlands was van de partij. Kortom de inwoners van de regio kwamen heel wat te weten over het nut van de bij voor de natuur en de lol van het imkeren. Bovendien leverde het de vereniging een tiental nieuwe imkers op.

2^e Zondag van juli

Deze Week van de Bij werd besloten met een Open Bijenweekend. Zes imkers van de vereniging hielden in dat weekend open huis. Langs deze imkers hadden we fietsroutes uitgezet. Bezoekers konden kiezen uit kortere of langere routes, met diverse opstappunten. Na afloop waren we tevreden. Niet zozeer over het aantal fietsers: op zaterdag waren er dat een stuk of 20, op zondag ongeveer het dubbele. Wel tevreden waren we over de grote interesse van de bezoekers.

Een jaar later besloten we dan ook deze open imkerdagen te herhalen. In de vergadering van de groep Utrecht vertelden we dit, met de vraag aan andere vereni-

gingen om mee te doen. De verenigingen Zeist, Leersum en Bunnik-Houten waren nu ook van de partij. Opnieuw met een goed resultaat. Wel bleek dat de zaterdag in verhouding weinig bezoekers trok. Dus besloten we in 2008 de zaterdag te laten vallen en er een Open Imkerdag van te maken. Omdat we met de datum goede ervaringen hadden opgedaan, besloten we tevens die dag voortaan te bepalen op de tweede zondag van juli. Het werd nu een dag niet alleen leuk voor fietsers, maar voor iedereen die bij een imker langs wilde gaan. Naast de opstapplaatsen voor de fietsers gaven we nu ook de bezoekadressen van de imkers door.

Overall iets speciaals

Elke imker verzorgde een speciaal onderwerp. Bij de één was dat bijvoorbeeld heidehoning, bij de ander het maken van kaarsen, of bestuiven, enz.

foto Tineke Brascamp

Routebeschrijvingen konden worden opgehaald bij de opstappunten, maar ze waren ook via internet te downloaden. Verder brachten we eenheid aan in bordjes en zo en hielden we de voorlichting naar de pers zo uniform mogelijk.

Tevreden gastvrouwen en -heren

De tevredenheid over de regionale Open Imkerdag 2008 bij de deelnemende imkers was gemiddeld groot. Bij een inventarisatie bleek dat er in totaal ongeveer 400 bezoekers waren geweest, verspreid over twaalf imkers. En iedere keer weer bleek: geïnteresseerde mensen. Omdat we het nu, terecht, een Regionale Open Imkerdag hadden genoemd, kregen we automatisch meer belangstelling van de pers.

Ook meedoen? Driebergen-Doorn helpt

Is het veel werk om te organiseren? Neen. U begint met uw leden te vragen wie er op die dag bezoekers op zijn bijenstand kan ontvangen. Dan vraagt u welk thema ze willen behandelen. U zet één of meer fietsroutes langs deze imkers uit, met verschillende afstanden en verschillende opstappunten. U maakt een aardig persbericht, als het u lukt wat affiches e.d. U benadert ook campings e.d. in uw buurt, enz.

Wij zijn van plan om u via onze site ondersteuning te bieden. Er wordt een voorbeeld opgenomen van een routebeschrijving, van een affiche, van verwijsbordjes, van een logo en van een persbericht. Tevens wordt een verslag opgenomen van imkers die vorig jaar hebben meegedaan.

En u mag me gerust e-mailen of bellen om een en ander nader toe te laten lichten. Onze site is te vinden via bijenhouders.nl. Ga naar Overzicht afdelingen. Driebergen-Doorn is te vinden in provincie Utrecht.

Er is een verslag van de reacties gemaakt. De geïnteresseerde lezer kan dat opvragen bij: [e wim.oerlemans@hccnet.nl](mailto:wim.oerlemans@hccnet.nl) of [t 0343-491597](tel:0343-491597)

Mari van Iersel

Maa(n)doeraatje

Opletten geblazen!

In mei moet de imker oplettend zijn. Sinds jaar en dag is de meimaand de maand om in de gaten te houden hoe het staat met de zwermplannen van onze volken. Zijn er belegde zwermcellen? Traditioneel worden er vegers gemaakt net voordat die er zijn. Het is een goede methode om te voorkomen dat er gezwermd wordt. Bovendien remt het de groei van het aantal varroamijten in het hoofdvolk. De mijten houden niet van een broedstop. Vegers hebben ook nadelen: de oude koningin komt in het nieuwe volk, in het hoofdvolk wordt een jonge koningin opgekweekt, die later paart met Joost mag weten wie. Er is geen selectie op gewenste eigenschappen, zoals onder andere zachtaardigheid.

Het maken van een kunstzwerm is een imkertechische ingreep om het zwermen te voorkomen en soms ook om het aantal volken te vergroten. De problemen die we momenteel ondervinden met de bijengezondheid zijn een tweede reden om kunstzwermen te maken. De ervaring leert dat jonge volken meer kans hebben om gezond de winter door te komen dan oude volken, ook al is niet helemaal duidelijk waarom dat zo is. Het doet me denken aan een opvatting van Karl Pfefferle. In zijn boek

'Imkern mit dem Magazin und der Varroatose', stelt hij dat voor korfimmers nazwermen de trekpaarden waren voor de honing-oogst van het volgende jaar. Het is voor hem een argument om in de zwermtijd jonge volken op te zetten. Nazwermen zijn relatief kleine volken die maar één doel voor ogen hebben: de zomerdracht benutten om groot genoeg te worden om te kunnen overwinteren. Nazwermen zijn daar blijkbaar heel geschikt voor: een jonge koningin op nieuwe raat.

We denken dat de bijengezondheid wordt bevorderd doordat het nieuwe volk enige tijd geen broed heeft, een broednest aanlegt op nieuwe raat en een nieuwe stuifmeel- en honingvoorraad opbouwt. Alles vrij van ziektekiemen uit het oude volk. Daaruit volgt dat een kunstzwerm zonder broed op kunstraat de beste imkertechische ingreep is om zowel het zwermen te voorkomen als de bijengezondheid te bevorderen. Dat is gemakkelijk te schrijven maar niet eenvoudig uit te voeren. Het kan alleen gedaan worden als deze kunstzwerm opgesteld kan worden buiten het vlieggebied van het volk waarvan de kunstzwerm gemaakt wordt. Samenwerking van imkers kan dit mogelijk maken. 'Mag ik mijn kunstzwerm een tijdje bij jou op

de stal zetten totdat de jonge moeder aan de leg is?' De meesten van ons zullen opzien tegen het gesjouw met al dat materiaal. Daarmee is de broedloze kunstzwerm vooral een theoretische mogelijkheid. Wat dan? Een goed alternatief is het maken van broedafleggers. Zodra het hoofdvolk serieuze zwermplannen maakt, maakt de imker een broedaflegger.

Broedafleggers

Een broedaflegger maak je door ramen met broed en opzittende bijen in een nieuwe kast te hangen met een of twee ramen met honing en stuifmeel. Wat extra bijen erbij afschudden of afvegen uit het broednest van het hoofdvolk. Het is mooi als er zowel ramen met uitlopend broed in de aflegger komen, als ramen met open broed. Het uitlopend broed brengt de aflegger snel op sterkte, de ramen met open broed voorkomen dat er teveel bijen uit de aflegger naar het hoofdvolk terugvliegen. De broedaflegger biedt een paar mogelijkheden:

- Zodra alle broed is uitgelopen een raam open broed geven uit een ander volk om alle op de bijen zittende varroamijten mee te vangen. Dat kan zowel met darrenbroed als met werksterbroed. Zodra het

Lege cellen tussen het gesloten broed, functioneel of toeval?

Varroavangraat in aanbouw

broed op dit raam gesloten is, het raam uit het volkje halen en opruimen. De broedaflegger is nu bijna zeker vrij van varroamijten.

- Wel of niet aan koninginnenteelt doen. Als de imker geen koninginnenteelt wil, heeft hij geen omkijken naar de broedaflegger. De bijen zetten redcellen aan en zodra de eerste jonge koningin uitgelopen is, worden de overige redcellen door het volkje opgeruimd. De jonge moeder gaat op bruidsvlucht en daarna snel aan de leg. Als het weer meewerkt is er binnen vier weken alweer gesloten broed.
- Als de imker wel koninginnenteelt wil, dan kan hij vanaf de 7e dag na het maken van de broedaflegger alle aangezette redcellen verwijderen. De aflegger is nu hopeloos moederloos en geschikt om een koningin uit een teelt te ontvangen. De imker kan de aflegger larfjes aanbieden of een jonge koningin.

Het hoofdvolk

Volken gaan onder andere zwermen als de koningin in het broednest geen lege cellen meer kan vinden om eitjes te leggen en als er naar verhouding veel meer jonge bijen zijn dan oude bijen. Flinker honing- en stuifmeelvoorraden zijn ook zwermbevorderend. Door het maken van een broedaflegger komt er weer ruimte in het broednest en vermindert het aantal jonge bijen. Afhankelijk van de grootte van het hoofdvolk gaan er vier tot zes ramen broed naar de broedaflegger. Het hoofdvolk ondergaat daarmee een flinke adering. Door zoveel broed en bijen af te nemen en kunstmatig terug te geven, bevordert de imker dat het volk zijn zwermplannen opgeeft. Als dan ook de voorjaarsbroed nog geslingerd wordt, zet het volk definitief een punt achter haar zwermplannen. Bij het maken van de broedaflegger niet vergeten om te controleren op mogelijk aanwezige belegde zwermcellen. Deze worden weggebroken.

Bijengezondheid

We kunnen niet meer zoals vroeger in mei volstaan met de volken in de gaten te houden wat betreft zwermplannen. Het is nodig ook op de gezondheid te letten. Al heel eenvoudig is het om mijten te tellen op de onderlegger. Maar er is meer: hoe is de ontwikkeling van de volken? Volken die in hun ontwikkeling achterblijven zijn verdacht. Een diagnose is niet gemakkelijk te stellen. Blijven ze achter in hun ontwikke-

ling vanwege een nosemabesmetting, virussen of teveel mijten? Is er een periode met stuifmeelgebrek geweest? Als het volk niet groot genoeg is om nog een honing-oogst bij elkaar te krijgen, kan de imker denken aan imkertechnische maatregelen. De varroamijt laat zich betrekkelijk gemakkelijk bestrijden met thymovar of organische zuren. Een behandeling helpt altijd om het aantal mijten onder de schadedrempel te houden. Bij een bestrijding is het belangrijk om ervoor te zorgen dat honing, was en stuifmeel niet verontreinigd worden met residuen. Enquêtes in verband met wintersterfte hebben laten zien dat er geen verband is tussen het soort bestrijdingsmiddel en wintersterfte. Bestrijdingsmiddelen die residuen achterlaten zijn niet beter dan middelen die dat niet doen. Residuen zijn ook nadelig voor de gezondheid van het bijenvolk.

Bij volken die zich niet goed ontwikkelen is het nemen van maatregelen tegen andere bijenziekten niet zo eenvoudig. Men zou het hele volk af kunnen schudden in een schone kast op kunststraat. Een nieuwe start doet wonderen. Een raampje open broed meegeven om mijten te vangen is een extra ondersteuning. Niet vergeten het broed te verwijderen zodra het gesloten is. Zo'n volkje heeft natuurlijk honing en stuifmeel nodig. In de zomermaanden is er gewoonlijk genoeg stuifmeel te halen en voor suiker kan de imker zorgen. Het broed van het volk dat op schone raat is gezet, wordt opgeruimd. Deze remedie lijkt op wat tropische bijen doen: bij voedselgebrek of te ernstige besmetting met bijvoorbeeld de kleine kastkever, laat het volk broed en voorraden achter en begint ergens anders opnieuw. 'Absconding' heet dat, te vertalen als 'ervandoor gaan'.

Het regelen van de temperatuur

We weten het allemaal: de broednesttemperatuur is 35°C. Wat minder bekend is, is dat de bijen daar soms doelbewust van afwijken: een beetje extra opwarmen of wat af laten koelen. De temperatuur waar beneden de verpoping plaatsvindt, is van invloed op het gedrag van de bij na haar geboorte. Een van de factoren waardoor winterbijen ontstaan, is een wat lagere temperatuur gedurende het popstadium. Bij een wat hogere temperatuur ontstaan bijen met een beter leervermogen. Dat worden bijen die specialistische taken gaan vervullen: functioneren als

hofstaatbij of als wacht- en speurbij. Misschien worden dit ook bijen die gespecialiseerd zijn in hygiënisch gedrag zoals het ruimen van ziek broed.

Bijen die het broednest moeten opwarmen doen dat door de temperatuur in het borststuk te verhogen tot ongeveer 43°C en het borststuk tegen de raat te drukken. Als we een raampje gesloten broed bekijken zien we vaak enkele lege cellen tussen het gesloten broed. Deze lege cellen kunnen door bijen gebruikt worden om het broednest plaatselijk extra te verwarmen. Een huisbij kruipt dan in een cel en verhoogt de temperatuur van haar borststuk. De extra warmte straalt uit naar de omliggende cellen.

Opwarmen kost energie, honing. Bijen die het broednest verwarmen hebben honing nodig. Er zijn werkers die zorgen voor het transport van honing vanaf de voorraden naar de bijen die de taak hebben het broednest op temperatuur te houden. Ook slaan ze honingvoorraden op in lege cellen in het broednest, zodat de bijen die het broednest verwarmen, geen tijd verloren hoeven te laten gaan met het opzoeken van honingvoorraden. De overeenkomst van transport van benzine met tankauto's van de raffinaderij naar het tankstation dringt zich op. De efficiëntie van het bijenvolk blijft me verbazen.

Reacties naar m.j.van.iersel@wxs.nl.

Literatuur

- Phänomen Honigbiene. Jürgen Tautz, Spektrum Akademischer Verlag, München 2007
- Tankstellen-Bienen bringen den Honig, Deutsches Bienen-Journal 11/2008 p.18

Het weer in mei

Ko Zoet

Voor de periode 1971–2000 gelden voor het midden van het land de volgende normalen. Aantal uren zonneschijn N=204, hoeveelheid neerslag N=62 en een gemiddelde maximumtemperatuur N=17°C.

Jaar	Zon (uren)	Neerslag(mm)	Max. temp (°C)
2004	N	- (35)	N
2005	+ (225)	N	N
2006	N	+	+(19,2)
2007	N	++ (138)	+
2008	++ (268)	- (37)	++ (21,2)
(vet is record)			

De bijenhouderij heeft een sociaal plan nodig

Kees van Heemert

De bijenhouderij kampt met twee problemen: opvallend vaak abnormale sterfte van volken in de afgelopen zes jaren en een vergrijzing van de sector. Die problemen en mogelijke oplossingen zijn verwoord in de rapporten 'Visie Bijenhouderij en Insectenbestuiving' van bijen@wur en 'Duurzame en vitale Bijenhouderij', het Deltaplan van onze vereniging. Daarbij zijn de volgende kanttekeningen te maken.

De bijenhouderij in Nederland komt regelmatig in het nieuws omdat er bv. een bijenzwerm op een lantaarnpaal is neergestreken, of er is iemand gestoken door een bij of er is een bericht voor radio of TV dat het droevig gesteld is met onze bijen. Helaas maar al te vaak zijn het berichten in mineur. 'Ik hoor dat het niet goed gaat met de bijen' is vaak de opmerking waarmee niet-imkers mij aanspreken. Dat er misschien nu meer aan de hand is, zou men kunnen concluderen door het verschijnen van de genoemde rapporten. De rapporten geven aan dat de bijenhouderij zich meer wil richten op een verbetering van de bijenteelt en op de leefomstandigheden van ons oudste landbouwhuisdier. Overigens wordt niet alleen in Nederland geklaagd door de imkers. Ook vanuit landen waar de bijenhouderij economisch belangrijk is, zoals de USA, hoorden we van grote sterfte van bijenvolken.

Bijenhouderij of bestuiving?

In tegenstelling tot het Deltaplan van de NBV, is het rapport van bijen@wur sterk gericht op het nut van insecten en honingbijen als bestuivers van cultuurgewassen. Dit laat zich verklaren als we naar de historie kijken van de relatie tussen het ministerie van LNV en de bijen@wur-onderzoeksgroep, voortgekomen uit de vroegere Ambrosiushoeve. Het is een strategische keuze geweest om met het argument van insectenbestuiving naar het belang van de bijenhouderij te kijken en dat lijkt terecht. Zonder deze prioriteit zou de bijenhouderij in Nederland als kleine hobbysector waarschijnlijk nog minder aandacht van de

overheid krijgen dan ze nu al krijgt. Hoe zou de zaak liggen als bijen geen bestuiving voor hun rekening nemen en de honingbij alleen maar als hobbydier wordt gezien? De bijen zouden dan zeer waarschijnlijk bij dezelfde categorie van hobbydieren worden ingedeeld als de postduiven en de konijnen en geen of weinig subsidie krijgen. Het is echter een geluk dat Nederland lid is van de EU. Daardoor liften wij mee met de steunregeling voor landen waar de imkerij door de honingproductie nog enige economische betekenis heeft. In feite wordt een groot deel van het onderzoek van bijen@wur via die regeling betaald en legt het ministerie van LNV daar een evenredig deel bij. De bijenteeltorganisaties in Nederland dragen daarnaast slechts een fractie van die gelden bij.

Biodiversiteit

Ook het belang van de bijen voor de biodiversiteit is een legitimatie voor overheidssteun. Probleem is echter dat over de waarde van honingbijen als bestuivers in de natuur moeilijk een exacte uitspraak is te doen. Dat wordt in het bijen@wur rapport duidelijk aangegeven.

Tuinbouwsector

Het appèl dat bijen@wur in haar rapport uitdrukkelijk op de tuinbouwsector doet is opvallend, omdat deze sector jarenlang meedeed aan de financiering van het onderzoek, maar dat nu niet meer doet. Uit dat laatste kun je concluderen dat de markt haar werk doet en dat de (stijgende) huurprijs voor bestuivingsvolken tot nu toe voor de tuinbouwsectoren geen probleem vormt. Niet vergeten dient te worden dat de inzet van hommelveolken voor de bestuiving al ruim twintig jaar bij verschillende teelten onder glas de gewoonste zaak van de wereld is en dat zij bij die teelten kunnen concurreren met bijenvolken qua prijs en kwaliteit. In de toekomst kan een omslag optreden als door de afname van het aantal bijenvolken de beschikbaarheid van volken onder een kritische grens komt. In dat licht bezien is het belangrijk dat verder bestuivingsonderzoek naar de on-

misbaarheid van honingbijen voortgang kan vinden, maar dan wel alleen als de tuinbouwsector hieraan meebetaalt.

Zieke bijenvolken van alle tijden?

In het Deltaplan van de NBV worden vooral accenten gelegd op problemen met de bijen en de bijenhouderij, ook al wordt het belang van bijen voor de bestuiving als belangrijk genoemd. Dat kun je afleiden uit de aanhef boven het rapport: 'Waar fruit wordt gegeten heeft een bij gezeten'. Dat klinkt wat pathetisch, mede omdat we weten dat de wind en andere insecten ook aan de bestuiving bijdragen. De titel Deltaplan suggereert dat het water bij de bijenhouderij tot aan de lippen is gestegen. Evenals bij het rapport van bijen@wur wordt vooral naar de hoge sterfte van volken gedurende de laatste jaren en in het bijzonder in het voorjaar van 2008 als oorzaak gewezen. Bijensterfte is echter van alle tijden.

Via de sites van de NBV kan men in het oudste nummer van het maandblad van de VBBN lezen hoe het er met de bijensterfte in 1898 voor stond. "Het is van algemeene bekendheid dat de bijenteelt in ons land in steeds achteruitgaanden toestand verkeert, zoodanig; dat die in de laatste 25 jaren, in het algemeen met $\frac{3}{5}$ is afgenomen."

Toentertijd werden als de hoofdoorzaken steeds het ongunstige weer en de tekorten aan dracht genoemd. Nu denken we meer aan bijenziekten dan het weer als oorzaak. Verder onderzoek en grondige analyse van de ziekte- en wegvalproblematiek blijft uiteraard nodig. Ondanks die sterfte van volken stelt bijen@wur terecht dat de honingbij niet op uitsterven staat.

Dracht

Het is volgens mij de vraag of dracht een groot probleem is, zoals in beide rapporten wordt gesteld. Een déjà vu-gevoel komt boven als we ons de acties herinneren van 30 jaar geleden, ingezet door o.a. Piet Zonderwijk ('*Linten in het landschap*'). Sindsdien is er veel aan drachtverbetering gedaan en met succes. Als we daarbij bedenken dat het aantal volken sindsdien flink is afgenomen, dan blijft de conclusie

over dat, gemiddeld genomen, voedsel niet het hoofdprobleem kan zijn.

Krimpende bijenhouderij

Wat de bijenhouderij als organisatie betreft wordt het streven naar meer imkers en de verbetering van hun kennis genoemd als belangrijke acties. Hierbij wordt gedacht aan het opleiden van 500 nieuwe imkers per jaar, m.i. een hoog aantal.

Bijhouden zal nooit sexy worden, ook al kennen we allemaal de uitdrukking van de 'bloemetjes en de bijtjes'. Slechts voor een klein deel van de jongeren zal bijenhouden interessant zijn. Je moet het leuk vinden en een beetje gek zijn van die hobby. Het idee van 'De wonderlijke wereld van bijen en bloemen', zoals in het Deltaplan genoemd, zal anno 2009 maar weinig jongelui aantrekken. De ledenaanwinst zal meer moeten komen van veertigplussers die de uitdaging aankunnen.

Om het teruglopen een halt toe te roepen worden er in het Deltaplan grote bedragen genoemd om de NBV en de bijenhouderij te steunen. Als je alle bedragen optelt, zonder de gevraagde onderzoeksplaatsen, dan wordt er een paar miljoen euro gevraagd. Is dat wel reëel?

LNV redder in de nood?

Als we alle aanbevelingen uit de rapporten samenvoegen, dan blijkt dat zowel de NBV als bijen@wur een grote investering vragen van de overheid die neerkomt op een totaal

van vier onderzoeksplaatsen plus een functie van voorlichter gekoppeld aan het onderzoek en voor ondersteuning van de bijenhouderij om het onderwijs en de voorlichting te verbeteren. Opvallend is dat hiermee een oude succesformule van het ministerie van LNV van stal gehaald wordt, het zogenaamde OVO-drieluik. OVO staat voor Onderzoek, Voorlichting en Onderwijs. In het begin van de jaren '80 is deze aanpak afgebouwd omdat het niet meer te betalen was en de Nederlandse landbouw inmiddels tot de beste van de wereld behoorde. Toch is teruggrijpen op die succesformule nog niet zo gek. Ik vermoed echter dat de minister eerst een grotere eigen bijdrage uit de sector wil zien alvorens zelf in de buidel te tasten.

"Sociaal plan"

Wat de bijenhouderij volgens mij nodig heeft is een sociaal plan volgens een drie sporenbeleid. Daarmee kan de bijenhouderij levensvatbaar worden gehouden. Dat beleid is een mix van oplossingen die door drie partijen gefinancierd moeten worden: de bijenhouderij, het ministerie van LNV en de tuinbouwsector. Dat plan omvat het volgende:

- Meer toegepast onderzoek. Voor fundamenteel onderzoek op dit gebied is in Nederland m.i. geen ruimte meer. Samenwerking met buitenlandse instituten gebeurt al en werkt goed. Vooral onderzoek naar de oorzaken van de bijensterfte en

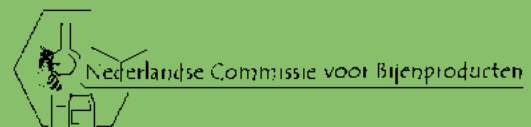
de preventie hiervan is nu aan de orde.

- Voor de kennisoverdracht en het onderwijs ligt er een taak bij de NBV zelf. De algemene doelstelling in het Deltaplan is het hebben en houden van vitale bijenvolken en van een vitale bijenhouderij. De bijenhouderij zal in dat geval zelf meer tijd en geld van haar leden moeten vragen om dit te realiseren. Dit is traditioneel moeilijk maar wel noodzakelijk.

- Wat het bestuivingsonderzoek betreft is het van belang om een tweedeling te maken van enerzijds bestuivingsproeven bij economische teelten waarbij proeven met bijen gedaan worden, en anderzijds bijv. literatuuronderzoek om de bestuiving door bijen van de natuurlijke flora in te schatten. Het eerste zal in samenwerking (met financiering) met de glastuinbouw en de fruitteelt moeten gebeuren. Als de telers dat niet nodig vinden dan is er kennelijk in de praktijk geen probleem. Voor onderzoek naar het belang van honingbijen en andere insecten voor de biodiversiteit en de bestuiving in de natuur lijkt samenwerking met o.a. het Wageningse kennisinstituut Alterra (groene ruimte) een goede mogelijkheid. Hiervoor dienen apart fondsen gevonden te worden.

Terwijl het antwoord van de minister wordt afgewacht moet de bijenhouderij nu ook zelf aan de slag.

Cursus Honingkeurmeester

Om in het najaar 2009 met een cursus 'Honingkeurmeester' te kunnen starten hebben wij nog zo'n twaalf kandidaten nodig. Mede gelet op de reeds ontvangen opgaven is het streven deze cursus centraal in het land te houden (Utrecht). De kosten voor de cursus bedragen ± € 200,-

Ijkhoning

Met medewerking van de heer J. Kerkvliet is er weer nieuwe ijkhoning voor het ijken van refractometers beschikbaar. Deze ijkhoning kunt u vanaf 1 mei a.s. bestellen of afhalen bij één van de onderstaande commissieleden:

- Cees de Bondt, Eikenzoom 7, 6731 BH Otterlo, t 0318-59 15 03.
- Eric Blankert, Steenakker 10, 6691 DN Gendt, t 0481-42 31 43.
- Jasenka v Doren-Petricec, Langeweg 48, 4694 BN Scherpenisse, t 0166-66 30 26.
- Pierre J. Sanders, Den Ekker 40, 5541 CR Reusel, t 0497-64 21 68.
- Els Voorbij, Vogelenzangseweg 21, 4033 AG Lienden, t 0344-60 10 06.
- Joop Kamps, de Kievit 8, 5864 BX Meerlo, t 0478-69 26 70, e jh-kamps@hetnet.nl

Daarnaast gaan we proberen de ijkhoning verspreid door het land aan te bieden.

Wilt u te zijner tijd weten waar in uw omgeving ijkhoning af te halen of te bestellen is, dan kunt u contact opnemen met Joop Kamps. De ijkhoning (een potje van 50 gram) kost €1,50. Voor verzending wordt €7,10 in rekening gebracht. De commissie onderzoekt momenteel de mogelijkheid van een cursus 'Propolisproducten maken'. Bij voldoende aanmeldingen voor een cursus 'Mede maken' zal de commissie wederom proberen deze cursus te organiseren. Voor deze cursus kunt u zich opgeven bij Joop Kamps.

Extra oplage PR-nummer Bijenhouden

De speciale 'tijdloze' editie van Bijenhouden die in januari verscheen, is de deur uit gevlogen en is bijna op. Een iets aangepaste bijdruk verschijnt binnen enkele weken. Afdelingen kunnen dus nog steeds gratis exemplaren van deze fraaie aflevering bestellen om te gebruiken bij hun voorlichtingsactiviteiten aan geïnteresseerde niet-inkers.

Familieberichten

Op 3 april jl. is ons lid én voormalig bestuurslid

BOB HEIDA

na een moedige strijd onverwachts overleden.

In de voorbije vijftien jaren hebben we Bob leren kennen als een fijne collega en goede vriend. Met veel energie wierp hij zich op nieuwe ontwikkelingen en in december leerde hij ons nog als keurmeester de fijne kneepjes van de honingverwerking. We zullen Bob missen. Mogen hen die achterblijven troost ervaren.

Bestuur en Leden

NBV afdeling Meppel & omstreken.

Foto van de Maand

Als imker maak je van alles mee. Zo zat een bijenzwerm in Groningen op een hoogte van ± 12 meter in een boom. Martijn is twee keer in de boom geklommen om de tak met de zwerm af te zagen. Het was echter te gevaarlijk hiermee door te gaan. Om de zwerm toch netjes in een nieuw huisje te krijgen en de buurt gerust te stellen (de zwerm hing midden in een woonwijk en vlak bij twee basisscholen) werd er overleg gepleegd met de brandweer. Met een gloednieuwe ladderwagen kon de zwerm uiteindelijk geschept worden door collega-imker Sieni Pijper en Martijn. Foto gemaakt door Martin Nuver van 112Groningen.nl. Ingestuurd door Martijn ter Harkel

Te koop: bijenvolken Buckfast F1.

€ 0599-21 29 34 (Buinen).

Te koop: in mei t/m september: F1

Buckfast kernvolkjes op 3 BK-ramen of 4 HK-ramen €40,- p.st. Honing €50,- per emmer. K.ten Hoedt, Korenbloemstraat 17 te Baarn, € 035-54 11 327.

Imkerij Wilms. Te koop: 3- en 6-raams

bijenvolken met jonge Buckfastkoningin. € 06-22 52 58 07 (St.Joost Limburg).

Te koop: bijenvolken, zowel compleet als

op raam. Ook verkopen wij alle imkermaterialen o.a. honingslingers, bijenkorven en kasten (Red Cedar of vurenhout), nieuw of gebruikt, alle maten kunstraat. Informeer vrijblijvend naar onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Emst (gemeente Epe). Zie voor adres: [i www.dewerkbij.nl](http://www.dewerkbij.nl) (met complete webwinkel), [e info@dewerkbij.nl](mailto:info@dewerkbij.nl), € 0317-61 29 42.

Te koop: bijenvolken met of zonder kast,

nieuw model bijenkasten. Alle maten kunstraat, alle imkermaterialen. Ook honingverkoop. Openingstijden: zat. of na telefonische afspraak € 0485-45 42 76. Imkerdepot Mia v.d. Heijden, Voortsestraat 19, 5454 GR St.Hubert.

Te koop: Duitse Carnicakoninginnen:

onbevrukt €6,-, bevrukt €18,-, vanaf 10 stuks portvrij. Imkerei Heinz Pieper, Twist Duitsland, € 0049-5936-6066, [e Heinz.Pieper@ewetel.net](mailto:Heinz.Pieper@ewetel.net).

Te koop: Buckfast- en Ligusticakoningin-

nen, geselecteerd in Nederland. Stand-bevrukt en raszuiver. Ook op 3-ramers, Fiveldal, oudste erkende Buckfastteeltgroep. Dhr. Van Eizenga, € 050-52 789 09, € 06-16 42 42 99, [e fiveldal@gmail.com](mailto:fiveldal@gmail.com)

Te koop en toe te sturen vanaf maart:

bijenvolken met carnicakoningin 2008 van Imkerschule Graz, op 5 ramen. Incl. verzendkasten en gezondheidsverklaring €98,-. Vanaf maart zijn de verzendkosten voor 3 volken €25,- p.st., 4 volken €22,- p.st., 5 volken €20,- p.st. API Chevanté, 56812 Cochem, Duitsland. € 0049-2671-7837.

Wij kopen uw Nederlandse honing en ver-

kopen alle soorten honing in grote en kleine hoeveelheden. Ook stuifmeel, honingkoek, honingsnoep e.d. Wij zijn dé

leverancier voor uw markt of braderie!
Vraag vrijblijvend onze speciale prijzen.
Imkerij De Werkbij, Rhenen en Emst
(gemeente Epe), zie voor adres:
i www.dewerkbij.nl (met complete web-
winkel), *e* info@dewerkbij.nl, *t* 0317-61 29 42.

Imkerij DEVO Tilburg. Wegens omstandig-
heden voortaan iedere woensdag geopend
van 13.30-22.00 uur. Op andere dagen na
telefonische afspraak. De koffie staat klaar
in de Ohmstraat 1 te Tilburg,
m 06-22 24 47 13, *e* tondevolder@home.nl,
i www.zoemexpress.nl

Het Honingmagazijn, hét adres op de
Veluwe en daarbuiten voor al uw imker-
materialen, *i* www.honingmagazijn.nl.
Dagelijks geopend na tel.- of emailafpraak:
m 06 -11 95 05 83 *e* [honingmagazijn@
hetnet.nl](mailto:honingmagazijn@hetnet.nl), Magazijn: Oenerweg 57 achter,
8161 PK Epe.

ProPol Produkten BV, bekend als producent
van de bekende Ambrosia Honingwijnen,
heeft ook een ruim assortiment apitherapie-
producten: crèmes, zeep, snoep etc. die
uitermate geschikt zijn voor wederverkoop.
Vraag vrijblijvend naar onze prijslijst.
Voor informatie: *t* 0229-29 58 48,
e info@propol.nl, *i* www.propol.nl.

Te koop: Spaarkasten (10-, 7-, 6-, of 3-raams
uitvoering). Ook voor losse broed- en
honingkamers, daken en bodems. Kijk op
www.immenhof.nl. De Immenhof, Voort-
huizen, *t* 0342-47 28 37, *m* 06-53 18 20 06.

Te koop: nieuwe Spaarkasten, Simplex-
kasten, raampjes à €0,60. Red Cedar dus
weerbestendig. Tegen zeer aantrekkelijke
prijzen. Luijmes, Terborgseweg 33a,
Dinxperlo, *t* 0315-65 16 64.

Vof het Ielgat. Voor imkermaterialen en
bijenproducten. Geopend tijdens het bijen-
seizoen van di. t/m vr.: 10.00-17.00 uur.
Zaterdag gesloten. In het winterseizoen:
wo. van 13.00-17.00 uur. Voor actuele info:
www.ielgat.nl, *t* 0592-38 93 49. .

Het adres in Limburg voor al uw imker-
materiaal. Cosmetics, gelee royale, propolis,
pollen, bijenwaskaarsen, honingkoek enz.
Altijd scherpe aanbiedingen. Open: do. en
vr.: 10.00-17.00 uur, za. 10.00-15.00 uur of
na tel. afspraak. AN,NÉ, was- en natuur-
producten, Oude Blaarstraat 130b,

B-3700 Tongeren (15 min. van Maastricht).
t 0032-12 74 79 94, *i* www.an-ne.com.
0032-12 74 79 94, www.an-ne.com.

In Zuid-Frankrijk midden in het prachtige
natuurpark de Haut Languedoc, bieden
Thea en Nico Oudhof verschillende moge-
lijkheden om vanuit hun domein, met
vakantiewoningen en kleine camping, hier-
van deel uit te maken. Domaine du Pioch,
F-34330, Fraisse sur Agout,
t 0033-46 79 76 172, *i* www.lepioch.com.

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof.
Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen,
expositieruimte met permanente expositie,
terras en plantenverkoop. Een uniek en
gezellig uitstapje voor uw vereniging,
familie of bedrijf. Voor meer info:
i www.imkerij-immenhof.nl of *t* 024-
35 84 543. Gonnie en Marcel Hallmans,
Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Bijenteeltmuseum SEC De Bankörf. Inkoop
van oude imkermaterialen en bijen-
boeken. Boeken in onze bijenbibliotheek
gratis ter inzage, catalogus aanwezig.
t 0592-38 93 49, *i* www.ielgat.nl.

Advertentie

NBV

NEDERLANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING

VERENIGINGSNIEUWS

Jaargang:

3

mei 2009

Open Dag

Imkerij

De Werkbij

20 juni 2009

10.00 uur tot 16.00 uur

Leuke aanbiedingen

Korfvlechten

Kunstraat gieten

Veel leuke kramen

Gratis toegang en parkeren

Noordelijke Meentsteeg 18 3911 SE Rhenen

0317-612942 www.dewerkbij.nl

Vraag & aanbod

Schriftelijke opgave van advertenties bij de redactiesecretaris, mw. M. Canters, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, e redactie@bijenhouders.nl.

U krijgt voor de kosten een factuur toegestuurd, vermeldt daarom uw adresgegevens in uw opgave. Geen geld overmaken of overschrijvingsformulieren opsturen!

Het tarief voor 'Vraag & aanbod' is €10,- voor de eerste twintig woorden, ieder woord meer €0,25.

Nederlandse Bijenhoudersvereniging

Postbus 90, 6720 AB Bennekom

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317-42 24 22 f 0317-42 41 80

e secretariaat@bijenhouders.nl

i www.bijenhouders.nl

bank 53.90.42.897, postbank 84.68.01.

Voor betalingen vanuit het buitenland:

IBAN: NL62ABNA0539042897

BIC: ABNANL2A

Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 uur

Het Bijenhuis (winkel)

Postbus 90, 6720 AB Bennekom

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422 733, f 0317-42 41 80

e bijenhuis@bijenhuis.nl

i www.bijenhuis.nl

bank 53.90.42.900, postbank 823276

open 1 apr t/m 30 sep: di t/m vr 8.30-17.30

uur, za 8.30 - 13.00 uur

1 okt t/m 31 mrt: di t/m vr 8.30-17.00 uur

bijen@wur Plant Research International (PRI)

(v.h. PPO-Bijen, Ambrosiushoeve)

Centraal Meldpunt Bijenziekten (ma t/m vrij

van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)

Postbus 16, 6700 AA Wageningen.

Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 1, 6708 PB

Wageningen, t 0317-48 12 79, e bijen@wur.nl

i www.bijen.wur.nl

Spuitschade melden

Inspectie Noord/Oost, Zwolle, t 038-4291300

Inspectie West, Utrecht, t 030-66 92 669

Inspectie Zuid, Eindhoven, t 040-25 638 00

Amerikaans vuilbroed

Gevallen of vermoedens van Amerikaans

vuilbroed (AVB) altijd melden bij:

AID Kerkrade

t 045-54 64 185

Agenda

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man, Geurtsvenwg 4 is open. www.nmcweert.nl. t 0495-524893, e info@nmcweert.nl.

21 t/m 23 mei Grijpskerke

Lentefeest van 10-17 uur bij Imkerij Poppendamme, Poppendamseweg 3. 45 Stands met (dracht-)planten, zaden, heesters, tuinmeubilair. Workshops en activiteiten in de nieuwe bijenspeelplaats. Toegang gratis. t 0118-61 69 66, e imkerij@zeelandnet.nl, i www.lentefeest.info.

26 mei Wageningen

Hoofdbestuursvergadering NBV in het Bijenhuis, aanvang 13.30 uur.

6 en 7 juni Bant (N.O.P.)

'Lekker naar de boer': (Landelijk) Bio-boerweekend, imker aanwezig. Za. 9-17 uur, zo. 10-17 uur. Tineke Alberts, t 0527-78 52 228, m 06-28798529, i www.buitenbant.nl, i www.lekkernaardeboer.nl.

7 juni Helmond

Natuurmarkt van 12-17 uur in stadswandelpark 'De Warande'. 45 Kramen, voor het hele gezin, niet-commercieel, route op i www.imkersvereniginghelmond.nl. Verder: muziekkuitvoering, dierenpark en midgolf. Ad van Grinsven, t 0492-382914, e a.grinsven3@chello.nl

7 juni Horst

(zie 5 juli). Vandaag 'Solitaire bijen, hommels'.

14 juni Nistelrode

Bijenmarkt van 10.00-16.30 uur op het marktplein. Verkoop bijenteeltartikelen, voorlichting, planten- en vogelasielkraam, handel in bijenvolken (start 10.00 uur). Tevens kleindierententoonstelling speciaal voor kinderen. Tonny v.d. Hanenberg, t 073-53 41 155, e Tonny.elodie@hetnet.nl.

20 juni Rhenen

Open dag bij 'De Werkbij'. Zie advertentie.

21 juni Reusel

Jaarlijkse open dag van 11.00-17.00 uur aan de Burg. Willekenslaan. Diverse stands aanwezig onder andere de Boerlevaer, verkoop van bijen en imkermateriaal. Peter Lauwers, t 0497-64 29 04, e p.lauwers2@chello.nl of http://go.to/reuselsebijen.

27-6 t/m 27-9 Nederland

Kijk op i www.vaneigenerf.nl voor de locatie in uw omgeving en geniet van een Boergondisch feestmaal, onderdeel van de landelijke campagne 'Proef de aandacht'.

2 juli Wageningen

Hoofdbestuursvergadering NBV in het Bijenhuis, aanvang 13.30 uur.

5 juli Hamont-Achel

Vanaf dit jaar gaat onze bijenmarkt weer door in de "Posthoorn" Stationsstraat 9, van 09.00-17.00 uur O.a. verkoop materiaal, honingslingeren, wassmelten, korfvlechten, raad het gewicht van de korf, zelfgebakken wafels eten etc. Inl.: Jaak Hendrikkx, t 00-32-11 44 87 58, e hendrikxjaak@hotmail.com.

5 juli Budel

Jaarlijkse Open Dag op afdelingsstand 'De Immenhof', achter in de Broekkant, nabij nr. 70. Route zie i www.wilgenroosje.nl. O.a. vlechten, waswafels maken, honingwafels proeven, verkoop bijenproducten, tentoonstelling nostalgisch materiaal. Henk Vermeulen, h.vermeulen5@chello.nl.

5 juli Horst

Elke eerste zondag van de maand (t/m okt.) kunt u van 11.00-13.00 uur terecht in het praktijkcentrum 't Zoemhukske, Kasteellaan 3, Horst-Noord (nabij de kasteelruïne). Vandaag 'Honingslingeren'. Jacques Bielen, t 077-46 72 940, e zoemhukske_horst@hetnet.nl, i www.zoemhukske.nl.

7 juli t/m 1 september Ruinen

Bij Natuurmonumenten Bezoekerscentrum Dwingelderveld kunt u elke dinsdag van 11.00 en 16.00 uur binnenlopen. Imkers in de bijenstal vertellen u alles over de bijen, de entree is gratis. Van 13.00-15.00 uur is het voor kinderen tot 12 jaar mogelijk een bijenhotel te maken voor solitaire bijen. De kosten bedragen voor leden €4,50, voor niet-leden €7,50 p.p. Benderse 22, 7963 RA Ruinen, t 0522-47 29 51, i www.natuurmonumenten.nl.

11 juli Uddel

Bijenmarkt van 08.00-16.00 uur bij dorps huis 'Het Blanke Schot', Garderenseweg 33. Aangevoerde volken kunnen ter keuring worden aangeboden. Inl.: Henk Kok, t 0577-40 18 97, e drukwerkkok@kliksafe.nl.